

NORCE Norwegian Research Centre AS
www.norceresearch.no

Prosjekt UNGDISTRIKT

Strategier og tiltak i distriktskommuner og påvirkning på unges etableringsvalg

Merete Labriola, Irina Erdvik, Martin Skagseth & Irene Øyeflaten

Rapport 4-2022, Norce Helse og samfunn

Regionalt forprosjekt (kvalifiseringsprosjekt) for bedrifter, kommunal sektor og forskningsorganisasjoner (2021)

Rapporttittel	Strategier og tiltak i distriktskommuner og påvirkning på unges etableringsvalg
Prosjektnummer	
Institusjon	NORCE Helse og Samfunn
Oppdragsgiver	Regionalt forskingsfondVestland (RFFVestland)
Gradering	Åpen
ISBN	978-82-8408-200-4
Rapportnr	4-2022
Antall sider	63, inkl. vedlegg
Publiseringsdato	Januar
CC-lisens	CC BY 4.0
Bildekreditering	Shutterstock
Geografisk område	Vestland: Modalen, Hyllestad og Luster

Sammendrag

Dette forprosjektet er utviklet i samarbeid med 3 distriktskommuner Modalen, Hyllestad og Luster med ambisjon om å bidra med kunnskap om hvilke faktorer som er avgjørende for unge menneskers valg om å bosette seg i distriktskommunene, sett fra kommunens og de unges perspektiv.

De unge innbyggerne og kommunene vektla begge jobbmuligheter som avgjørende for unge menneskers valg om å bosette seg i distriktskommunene. Andre faktorer knyttet til bostedsattraktivitet var tilgang til bolig, økonomiske tilskuddsordninger og nærhet til naturen. Både konkurransedyktighet og et variert arbeidsmarked påvirker kommunenes attraktivitet. Likeledes kan kommunens eget særpreg løftes frem og avgjøre muligheten for vekst. Det er likevel slik at attraktivitet er en størrelse som stadig er i endring og som varierer med tiltak og utvikling i nærliggende kommuner og byer. Dette krever at kommunene evaluerer tiltak, følger med og evner å tenke nytt om egne virkemidler for å møte nye innbyggers behov.

Forord

Denne rapporten presenterer funnene fra prosjektet «Strategier og tiltak i distriktskommuner og påvirkning på unges valg om å etablere seg i bygdene». NORCE Norwegian Research Centre har utført prosjektet i samarbeid med kommunene Luster, Hyllestad og Modalen.

Prosjektgruppen er satt sammen av Irina Erdvik, Martin Skagseth, Irene Øyeflaten, og Merete Labriola (prosjektleder). Håvard Thorsen Rydland har vært kvalitetssikrer for prosjektet. Takk til referansegruppen bestående av Knut Vareide, seniorforsker/sosialøkonom ved Telemarksforskning, og Einar Leknes, forskningsleder ved forskningsgruppen Klima, miljø og bærekraftig utvikling i NORCE. Vi vil rette en stor takk til alle som har bidratt til gjennomføringen av prosjektet. Takk til alle fra Luster, Hyllestad og Modalen som har bidratt til å skaffe dokumenter knyttet til strategier, rammebetingelser og strukturelle forhold som kjennetegner den enkelte kommune, og som velvillig har stilt opp til intervjuer og bidratt til å rekruttere informanter. Til slutt en stor takk til menneskene som vennlig ga oss sin tid og stilte opp til intervjuer.

Sammendrag

Prosjektet er utviklet i samarbeid med 3 distriktskommuner i Vestland fylke; Modalen, Hyllestad og Luster. Ambisjon var å bidra med kunnskap om unges valg knyttet til etablering i distriktene. Det overordnede forskningsspørsmålet er: «Hvilke faktorer er avgjørende for unge menneskers valg om å bosette seg i distriktskommunene sett fra kommunens og de unges perspektiv?» Den metodiske tilnærmingen inkluderte kvalitative dokumentanalyser med utgangspunkt i relevante dokumenter fra kommunene, fokusgruppeintervjuer med kommuneansatte med ansvar for oppfølging av kommunens strategiplaner for befolkningsutvikling, og kvalitative intervjuer med 14 innbyggere i de tre kommunene. Datamaterialet viste at jobbmuligheter var den viktigste faktoren for bosetting blant unge i etableringsfasen. Andre viktige faktorer knyttet til bostedsattraktivitet var tilgang til bolig, økonomiske tilskuddsordninger og nærhet til naturen. Selv om ledelsen i samtlige kommuner var svært opptatt av å tiltrekke seg unge innbyggere i etableringsfasen, var de i liten grad proaktive når det kom til planlegging og tiltak. Kommunenes mål, strategier og tiltak var lite synlige i handlingsplanene og det var lite systematikk i hvordan disse planene ble fulgt opp og evaluert. Alle distriktskommuner har noen grunnleggende rammebetingelser og strukturelle forhold som det kan være vanskelig å påvirke. Både konkurransedyktighet og et variert arbeidsmarked påvirker kommunenes attraktivitet. Likeledes kan kommunens eget særpreg løftes frem og avgjøre muligheten for vekst. Det er likevel slik at attraktivitet er en størrelse som stadig er i endring og som varierer med tiltak og utvikling i nærliggende kommuner og byer. Dette krever at kommunene må følge med og evne å tenke nytt om egne virkemidler for å møte nye innbyggers behov.

Innhold

1.	Innledning	5
	Om prosjektet UNGDISTRIKT	5
	Målsettinger	6
	FoU-mål	6
	Kommuner	7
	Kunnskapsstatus	8
	Programteori for attraktivitet	10
	Forskningsspørsmål	12
2.	Metode	13
	Studiens design	13
	Arbeidspakke 1	13
	Arbeidspakke 2	13
	Arbeidspakke 3	14
	Beskrivelse av utvalget	14
	Etikk	15
3.	Resultater	16
	Luster	16
	Hyllestad	19
	Modalen	21
4.	Diskusjon	24
5.	Oppsummering og sentrale problemstillinger	29
	Sentrale problemstillinger som kan belyses i en senere NFR søknad.	29
6.	Referanser	31
7.	Vedlegg	33
	Vedlegg 1	33
	Vedlegg 2	35
	Vedlegg 3	38
	Vedlegg 4	43

1. Innledning

Distrikts-Norge står overfor sentrale demografiutfordringer knyttet til befolkningsnedgang, aldrende befolkning og spredt bosetning i årene fremover. Framskrivninger indikerer en stor reduksjon i antall personer i yrkesaktiv alder, og dermed redusert arbeidskraft og skatteinntekter i distrikts-Norge (NOU 2020:15). I lys av dette utfordringsbildet er det avgjørende at norske distriktskommuner får kunnskap om hvilke faktorer som bidrar til at unge velger å etablere seg i distriktene og hvilke faktorer som bidrar til et sentralisert flyttemønster.

I en fersk rapport konkluderer Eriksen og Andersen (2021) med at ungdommenes motivasjoner for enten å reise eller å bli værende i distriktene må tas på større alvor. De anbefaler også å kartlegge kjennetegn ved lokalsamfunn som de unge velger bort eller velger å bosette seg i. Samtidig viser flyttestatistikken at mange unge også flytter til distriktskommunene (Vareide, 2018). Her er det behov for mer kunnskap om unge innflytteres motivasjon for og opplevelse av bosetting i distriktet.

Formålet med dette forprosjekt er å danne et empirisk utgangspunkt for en prosjektsøknad til Norges forskningsråd (NFR). Dette skal vi gjøre gjennom et forskningssamarbeid med tre distrikts-kommuner i Vestland fylke: Hyllestad, Luster og Modalen. Forprosjektet skal sikre at en fremtidig NFR-søknad har en praksisnær forankring og høy relevans for aktuelle kommuner.

Dette prosjektet er utviklet med en ambisjon om å bidra med kunnskap om unges valg om å etablere seg i distriktene. Samlet sett vil prosjektet søke å indentifisere kjennetegn ved lokalsamfunn som gjør at unge ønsker å bli værende i, eller flytte til, distriktet. Mer spesifikt er det overordnede forskningsspørsmålet for dette prosjektet: «Hvilke faktorer er avgjørende for unge menneskers valg om å bosette seg i distriktskommunene sett fra kommunens og de unges perspektiv?»

Om prosjektet UNGDISTRIKT

Prosjektet gjennomføres i samarbeid med Vestland-kommunene Luster, Hyllestad og Modalen. Dette er distriktskommuner med lave innbyggertall og stor grad av pendling både ut og inn til kommunene. Luster er størst (5189 innbyggere), etterfulgt av Hyllestad (1294 innbyggere) og Modalen (376 innbyggere; 2020-tall fra SSB, 2021). Sistnevnte kommune skiller seg ut fordi den har forventet befolkningsvekst i årene som kommer (SSB, 2021). Beregnet bostedsattraktivitet, basert på arbeidsplassutvikling og sentralitet, over siste tiårsperiode for disse kommunene viser at Hyllestad hadde 5,5% høyere netto utflytting enn forventet i den siste tiårsperioden, mens Luster hadde henholdsvis 1,1% og Modalen hele 14% høyere nettoinnflytting enn forventet (Telemarksforskning, 2021).

Fraflytning fra distriktene er ikke nytt og ikke ukjent, og temaet behandles ofte i media. Blant annet var Hyllestad med i NRKs artikkelserie om unge i distriktene, der man fremhevet hvordan «dei store byane veks mest, men straumen renn også frå småbygder til kommunesenter, og frå mindre kommunar til småbyane – også frå Hyllestad. Aldri har vi budd så mange her til lands, men veksten skjer ikkje over alt» (Reksnes mfl. 2021). I en innledende dialog pekte samarbeidskommunene nettopp på utfordringer knyttet til å opprettholde, og helst øke, antallet innbyggere. Personer i etableringsfasen fremheves av kommunene som særlig viktige, da personer i denne livsfasen ofte bidrar til samfunnsutviklingen gjennom å stifte familie og tar langsiktige valg om fremtidig bosted.

De fleste kommunene her til lands har ambisjoner om å vokse. Men for at en kommune skal kunne vinne kampen om tilflytterne må en annen kommune nødvendigvis tape. Konkurransen om menneskene er blitt tøff i Norge (Reksnes mfl. 2021). Samarbeidskommunene presiserer at økt utflytting kan bety tap av sentral kompetanse både i kommunal organisasjon samt lokalt næringsliv, og at det er ønskelig med mer kunnskap om årsaker til fraflytting, om hvem som velger å flytte og om hvem som blir. Samtidig ønsker kommunene kunnskap som gjør dem bedre i stand til å iverksette tiltak for å forebygge fraflytting.

Målsettinger

Det overordnede målet med prosjektet er å undersøke hvilke faktorer som er avgjørende for unge menneskers valg om å bosette seg i distriktskommunene sett fra kommunens og de unges perspektiv. Dette er konkretisert i fire delmål som samlet kan danne et solid empirisk utgangspunkt for en prosjektsøknad til NFR. Forprosjektet skal sikre en praksisnær forankring og høy relevans for aktuelle kommuner. Kommunene inviteres til å sette søkelys på viktige lokale utfordringer gjennom et eksplorativt design. Kvalitative dybdestudier vil gi oss innsikt i aktuelle og nye problemstillinger som kan forfølges videre gjennom et større forskningsprosjekt.

FoU-mål

FoU-målet for denne forstudien er todelt. Det første målet er knyttet til å undersøke deltaker-kommunenes strategier og arbeid for å gjøre seg mer attraktive som bosted for unge i etableringsfasen, og de unges erfaringer med faktorer som gjør det attraktivt å bosette seg i disse kommunene. Det andre målet er å etablere grunnleggende innsikter og nye problemstillinger som kan forfølges videre gjennom en hovedsøknad til NFR.

Samarbeid med tre kommuner i Vestland sikrer prosjektet lokal forankring og relevans. Levekår og mobilitet blant unge i distriktene har ikke vært gjenstand for mye forskning tidligere, og dette forprosjektet muliggjør pilotering av metodikk samt utvikling av relevante problemstillinger for et hovedprosjekt. Forprosjektet vil gi verdifulle erfaringer når det gjelder samarbeidet med kommunene og erfaring med denne type

datainnsamling. Erfaring og kunnskap fra forprosjektet vil muliggjøre utviklingen av et langsiktig forskningsprosjekt med solid design og et større antall samarbeidspartnere i øvrige landsdeler.

Denne rapporten presenterer først bakgrunnen for prosjektet. Så presenteres metoden hvor vi går gjennom hvordan datainnsamlingen har foregått. Resultatene vil bli presentert for hver kommune før vi diskuterer funnene opp mot aktuell forskning og kunnskap på feltet.

Kommuner

Luster kommune har et areal på 2707 kvadratkilometer (Luster kommune, 2021) og 5257 innbyggere (2021; SSB, 2021). Fra det største tettstedet i kommunen (Gaupne) er det ca. 3 mil til nærmeste større tettsted som er Sogndal. Befolkningstettheten er 2 innbyggere per kvadratkilometer (SSB, 2021). Kommunen har positiv befolkningsvekst med en økning på 24 personer 3. Kvartal i 2021, og denne veksten er både et resultat av fødselsoverskudd og netto tilflytting til kommunen. SSB anslår likevel at Luster vil ha negativ befolkningsutvikling frem mot 2030 (5022 innbyggere) og 2050 (4883 innbyggere). Mellom 60 og 70 prosent av innbyggerne har grunnskole eller videregående skole som høyeste utdanning. De viktigste næringene i kommunen ifølge SSB er sekundærnæringer, varehandel, hotell, restaurant samferdsel, finanstjenester, forretningsmessige tjenester og eiendom, og helse og sosialtjenester. Blant innbyggerne er det 933 som pendler til en arbeidsplass utenfor kommunen mens 352 innbyggere fra andre kommuner pendler inn til Luster. Kommunen rommer 2291 eneboliger og 107 leiligheter. I kommunen bor det i snitt 2,28 personer per husholdning, og 29 % av innbyggerne bor på landbrukseiendom. Det er 667 hytter i kommunen.

Hyllestad kommune er 258,9 kvadratkilometer stor (Hyllestad kommune, 2021), har 1283 innbyggere (SSB, 2021) og en befolkningstetthet på 5 innbyggere per kvadratkilometer. Nærmeste større tettsted er Førde som ligger ca. 8 mil fra kommunehuset i Hyllestad. Kommunen har hatt negativ befolkningsvekst de siste årene, med en nedgang på 7 personer i tredje kvartal 2021 og en nettoflytting på -21 personer i 2020. SSB anslår at Hyllestad vil ha en negativ befolkningsutvikling de neste årene og anslår befolkningen til 1278 i 2030 og 1240 i 2050. Ca. 75 % av innbyggerne har grunnskole eller videregående skole som høyeste utdanning. De viktigste næringene i Hyllestad er sekundærnæringer, varehandel, hotell, restaurant samferdsel, finanstjenester, forretningsmessige tjenester og eiendom, og helse og sosialtjenester. 206 innbyggere pendler ut fra kommunen for å arbeide, mens 190 pendler inn i kommunen for arbeid (tall fra 2020, SSB). I kommunen bor det i snitt 2,04 beboere per husholdning i 744 eneboliger og et uvisst antall leiligheter. Ca. 80 % eier sin egen bolig, men de resterende 20 % leier bolig. I Hyllestad bor 34 % av innbyggerne på landbrukseiendom og det finnes 240 hytter i kommunen.

Modalen kommune er på 412 kvadratkilometer (Modalen kommune, 2021) og har 382 innbyggere. Sentrum i Modalen ligger 7 mil fra Voss sentrum og ca. 8 mil fra Bergen sentrum. Modalen har hatt en negativ befolkningsutvikling de seneste år med –12 personer nettoinnflytting i 2020 og –2 personer tredje kvartal 2021. SSB forventer dog en dels positiv befolkningsutvikling for Modalen fremover med 411 i 2030 og 465 innbyggere i 2050. De viktigste næringene i Modalen er som i de andre kommunene sekundærnæringer, varehandel, hotell, restaurant samferdsel, finanstjenester, forretningsmessige tjenester og eiendom, og helse og sosialtjenester. I kommunen er det 68 innbyggere som pendler ut for å arbeide, men 84 pendler inn i kommunen for arbeid (SSB. Tall fra 2020). Det er 155 eneboliger i kommunen og ca. 80 % eier sin egen bolig. I 2021 bor 21,6 % på landbrukseiendom, og det er 148 hytter i kommunen.

Kunnskapsstatus

Begrepet «distrikt» brukes i denne rapporten hovedsakelig om områder der kommunene har lav sentralitet, det vil si nivå 5 og 6 i henhold til Statistisk sentralbyrås (SSB) sentralitetsklassener til som går fra 1 (mest sentral) til 6 (minst sentral). Disse områdene inkluderer 238 kommuner og omfatter 72 prosent av arealet, 56 prosent av kommunene, men bare 14 prosent av innbyggerne i Norge (Regjeringen.no).

I perioden 2009–2018 var det årlig i gjennomsnitt 22.700 personer som flyttet fra distriktskommuner med sentralitet 5 og 6, og 17.500 personer som flyttet til disse kommunene (Myhr, 2021). Selv om mange ungdommer flytter, og da som regel til mer urbane regioner, må det understrekes at de fleste ungdommene ikke flytter (Myhr, 2021; Pedersen, 2013). Mange av de som reiser, flytter dessuten tilbake på et senere tidspunkt. Kvinner returnerer oftere enn menn (Myhr, 2021.) Befolkningsnedgangen i distriktene har over tid vakt stor politisk bekymring, men blir ikke nødvendigvis den største utfordringen framover. Flyttestrømmen fra distriktene forventes å bli mindre. Det har sammenheng med at det blir færre unge, en gruppe som erfaringsvis flytter mye, og flere eldre, en gruppe som erfaringsvis flytter lite. Tendensen forsterkes av at befolkningen også blir eldre enn før. En motstrøm av tilbake-flyttere og nykommere vil fortsette. Denne motstrømmen har alltid vært der, men har tradisjonelt fått liten oppmerksomhet (NOU 2020).

Forskning på flytting har tradisjonelt vært knyttet til strukturelle rammer, som utdannings- og arbeidsmarkedenes sentraliserende funksjoner og kulturelle føringer hvor byen beskrives som moderne, dynamisk og rik på muligheter (Myhr, 2021; Rye, 2019). Flyttemønsteret har i etterkrigstiden virket sentraliserende, og flere har flyttet fra distriktene til byene enn omvendt. Det er spesielt unge voksne i aldersgruppen 19 til 29 år som flytter, og mye av denne flyttingen er knyttet til utdanning og arbeid (Myhr, 2021).

En kunnskapsoppsummering fra Distriktssenteret har avdekket en vesentlig mangel på kunnskap om norsk ungdom i distriktene (Rye, 2019). Her vises det til en urban dominans

både i norsk og internasjonal forskning og at forskningen på norsk distriktsungdom har avtatt de siste årene. Det foreligger imidlertid noe nyere forskning på norsk distriktsungdom. Basert på spørreundersøkelsen Ungdata og den kvalitative longitudinelle undersøkelsen «Ungdom i endring» har Bakken (2020) og Eriksen og Andersen (2021) fokusert på hva som kjennetegner unge i distriktene, deres opplevelser og fremtidsplaner. Eriksen og Andersen (2021) identifiserte at kjønn og sosioøkonomisk status hadde en tydelig sammenheng med de unges tanker om å søke ut kontra å etablere seg i distriktene. Grovt sett tegner man et bilde der gutter med lav sosioøkonomisk status fremstår som relativt «veltilpassede» og gjerne forblir i distriktene, mens jenter med lav sosioøkonomisk familiebakgrunn fremstår som en mer «sårbar» gruppe som gjerne søker seg bort fra hjemstedet og til høyere utdanning i byene der de senere slår rot. Videre synes tendensen å være at både jenter og gutter med høy sosioøkonomisk status søker seg til byene for høyere utdanning, men det fremheves her at jentene, oftere enn guttene, har en plan om å flytte hjem etter endt utdanning.

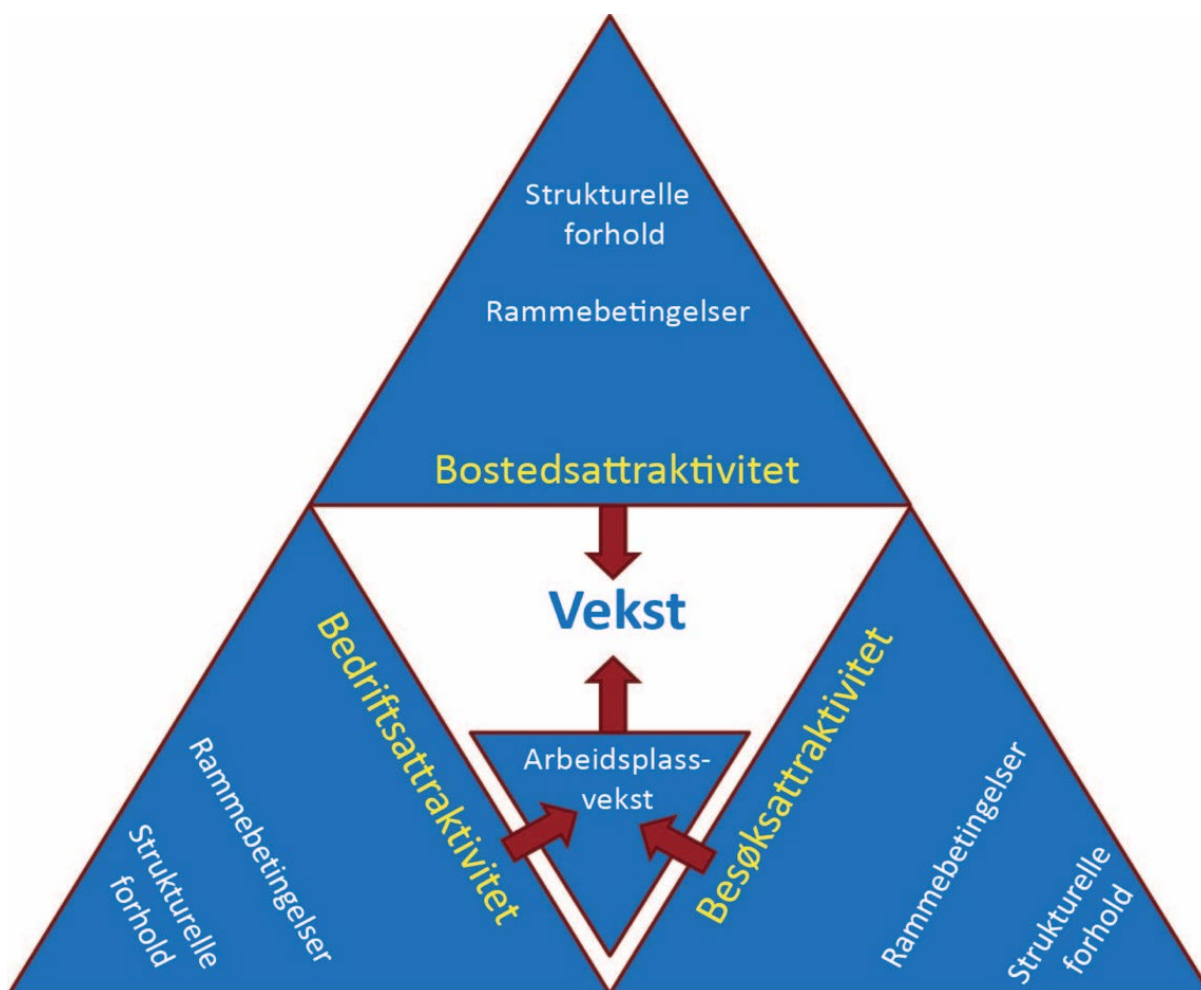
Mens denne forskningen skaper et bilde av hvilke unge som i større grad forblir i distrikts-Norge, og hvilke unge som i større grad trekker til byene, bidrar det mindre til kunnskap om konkrete faktorer som påvirker de unges valg om å forbli, vende tilbake til eller flytte til distriktet. I rapporten «Innsikt fra ungdommens distriktspanel» har Melås (2020) undersøkt hvilke utfordringer og muligheter unge ser ved å bo mindre sentralt. Rapporten fremhever hvordan faktorer som i én sammenheng eller gruppe betraktes som positive, i andre sammenhenger eller grupper kan betraktes som negative. Her fremkommer det hvordan de unge kan oppleve bygda som både idyllisk og trygg, men også som kjedelig, lite mangfoldig og et sted der det er vanskelig å skille seg ut. De unges opplevelse av bygda vil være av stor betydning for deres valg om fremtidig bosetting. Samtidig kan en slik åpen tilnærming gjøre det utfordrende for lokalkommunene å identifisere tiltak som kan bidra til å holde på de unge. Like viktige er studier på ungdom og deres motivasjon for å bosette seg i kommunene (Nordtug, 2021). Disse studiene kan gi svar på endrede behov for fremtiden. For eksempel ønsker om et variert arbeidsmarked med åpne og inkluderende lokalsamfunn hvor innpass i arbeidsliv og gode sosialt liv er uavhengig av legning og innvandrerbakgrunn, samt gode oppvekstmiljø og oppvekstvilkår for barn med mikrourbanisering der det gir mening, og tilbud av småbruk eller lignende der det gir mening (Nordtug, 2021).

Korona-pandemien kan ha endret noen holdninger og muligheter til å bosette seg i distriktene. Blant annet kan det ha blitt en større bevissthet om mulighetene for å jobbe på avstand. Den forrige regjeringen varslet at de ville lansere en storstilt plan for å flytte jobber ut i distriktene. Man vil tilrettelegge for at titusenvise av statlig ansatte skal ha mulighet til å jobbe fra en distriktskommune, og det skal legges til rette for stedsuavhengige arbeidsplasser på alle nivåer i staten – «Norge har alle forutsetninger for å gå i front internasjonalt, og vise at vårt arbeidsliv i 2021 er startpunktet for et fleksibelt

og tillitsbasert arbeidsliv» (Budalen & Danielsen, 2021). Om muligheten for en stedsuavhengig arbeidsplass appellerer til unge i etableringsfasen, er ennå uvisst. Der det også usikkert hvorvidt dette vil påvirke til- og fraflytting av unge til distriktene.

Programteori for attraktivitet

Dette prosjektet tar utgangspunkt i programteori for attraktivitet – en teori som definerer de viktigste drivkreftene bak flyttestrømmene til og fra ulike lokalsamfunn (Vareide mfl. 2013). Denne er også kjent som attraktivitetsmodellen og måler distriktets attraktivitet med hensyn til bosetting, vekst i næringslivet samt besøksattraktivitet. Gjennom analysene av attraktivitet har Vareide og kolleger (2018; 2013) målt hvorvidt et sted vokser mer eller mindre sett i forhold til stedets strukturelle betingelser. Dette har gitt verdifull informasjon om hvorvidt lokale eller regionale tiltak har vært vekstfremmende (Vareide mfl. 2013). I denne teorien relateres drivkreftene for vekst til bedriftsattraktivitet, besøksattraktivitet og bostedsattraktivitet, der begrepet attraktivitet er knyttet til lokalt påvirkbare forhold som kan være unike for det enkelte sted, og som påvirker flytte-strømmen til eller fra dette stedet. Modellen er illustrert i figur 1 under og viser hvordan vekst og utvikling er påvirket av kommunens rammebetingelser, for eksempel i form av økonomiske insentiver/virkemidler og av strukturelle forhold, slik som størrelse, bransjestruktur og arbeidsmarked. Modellen kan brukes til å forstå drivkrefter bak steders befolkningsvekst og -fall. Dessuten kan modellen anvendes til å skille mellom strukturelle forhold som vanskelig kan påvirkes, og forhold som kommuner kan påvirke selv. Modellen gjør det også mulig å måle steders faktiske attraktivitet når strukturelle forhold er korrigert for, og utgjør et strategisk verktøy for å måle framgang. Videre kan modellen tjene som et strategisk verktøy for å forstå og diskutere et steds sterke og svake sider, og lokalisere de viktigste forholdene for vekst. Sist, men ikke minst kan programteori for attraktivitet benyttes som strategisk verktøy for å definere strategier og tiltak.

Figur 1. Programteori for attraktivitet (Vareide m.fl., 2013)

Når effektene av et steds rammebetingelser og strukturelle forhold er trukket fra, argumenterer Vareide og kolleger for at det vil være kommunens egen attraktivitet som avgjør muligheten for vekst (Vareide m.fl., 2013). Hva som skaper attraktivitet endrer seg over tid – det kan variere fra sted til sted og er alltid avhengig av tiltak og utvikling andre steder. Mange steder i Norge, både små kommuner og større byer, arbeider i dag aktivt og systematisk for å bedre sin attraktivitet. Erfaringer fra steder som lykkes vil skape bedre forutsetninger for å forstå hvordan andre steder kan skape vekst (Vareide, 2018).

Forskningsspørsmål

Prosjektet baserer seg på det overordnede forskningsspørsmålet: Hvilke faktorer er avgjørende for unge menneskers valg om å bosette seg i distriktskommunene sett fra kommunens de unges perspektiv? Med dette som utgangspunkt ble prosjektet konkretisert gjennom fire delmål:

Delmål 1: Hva slags faktorer er vektlagt i kommunenes strategi?

Delmål 2: Hva har kommunene gjort for å følge opp strategien, og i hvilken grad vurderer kommunene at tiltakene har lyktes?

Delmål 3: Hva er unge innbyggere i etableringsfasen sitt perspektiv på viktige faktorer for bosetting?

Delmål 4: På hvilken måte støtter de ulike datakildene opp om hverandre og hva består eventuelle spenninger i?

Gjennom disse fire delmålene belyses kommunenes perspektiver knyttet til bosetting i form av deres strategier og arbeid (delmål 1 og 2), de unge innbyggernes perspektiver på sentrale faktorer for deres bosettingsvalg (delmål 3) og likheter og forskjeller mellom kommunenes og de unge innbyggernes perspektiver på bosetting (delmål 4).

2. Metode

Studiens design

De fire delmålene har blitt utviklet basert på kunnskapsstatus samt programteori for attraktivitet. Det overordnede forskningsspørsmål med tilhørende delmål reflekterer en samfunnsvitenskapelig tilnærming med et stegvis, eksplorativt design, hvor data samlet inn i det ene steget informerer data som samles inn i det neste. Metoden søker å fange opp spenninger mellom ulike nivåer som påvirker individet i en gitt kontekst – i dette tilfellet politiske strategier, tiltak, forhold i lokalsamfunnet, og individets egne refleksjoner og valg knyttet til disse. Denne nivå-tenkningen er fremtredende i samfunnsvitenskapelig metode for å synliggjøre hvordan individet er en del av, påvirkes av og øver påvirkning på systemer utenfor seg selv. I forprosjektet vil vi frembringe ny kunnskap ved å sammenstille informasjon fra individnivået og lokalsamfunn/politiske beslutninger. Kvalitative dokumentanalyser og intervjuer fra strategisk utvalgte kommuner bidrar også til å identifisere sentrale kunnskapsbehov for videre forskning.

Figur 2 illustrerer progresjonen i datainnsamlingen, som vil foregå i tre steg, med en sammenstillingsfase til slutt.

Figur 2. Pilene i figuren over representerer de fire arbeidspakkene som forprosjektet består av.

Arbeidspakke 1

Den første arbeidspakken tok utgangspunkt i innsamlingen av relevante dokumenter fra kommunene Luster, Hyllestad og Modalen, herunder kommuneplaner, planstrategier, handlingsprogram og andre relevante offentlige dokumenter (se vedlegg 1).

Dokumentene ble identifisert gjennom kontakter i kommunene samt via kommunenes hjemmesider. To forskere gikk igjennom alle dokumentene og forsøkte gjennom en dokumentanalyse å synliggjøre den enkelte kommunes forståelse av sentrale faktorer for bosetting i kommunen. Denne innledende analysen tok utgangspunkt i attraktivitetsmodellen i figur 1 (Vareide m.fl., 2013) som synliggjør de viktigste drivkreftene for bosetting, bedrift og befolkningsvekst.

Arbeidspakke 2

I arbeidspakke 2 ble det i hver av de tre kommuner gjennomført et gruppeintervju med kommunalt ansatte som hadde ansvar for oppfølging av kommunens strategiplaner, eksempelvis i form av tiltak. Dokumentanalysen fra arbeidspakke 1 danner grunnlaget for

utviklingen av spørsmål til disse intervjuene (vedlegg 2). Målet med gruppeintervjuene var å undersøke hvilke tiltak kommunen prioriterte å iverksette knyttet til befolkningsutvikling, hvordan disse ble gjennomført, hvordan oppslutningen rundt tiltakene var og om kommunene hadde gjennomført evalueringer eller hadde en formening om tiltakenes effekt. Gjennom intervjuene med kommunalt ansatte belyser vi kommunens forståelse av mulighetsrommet for å løse befolkningsutfordringene. Vi undersøker også hvilke målsetninger kommunen satte seg i forhold til befolkningsutvikling. Intervjuene ble gjennomført i kommunens lokaler av to forskere fra NORCE i slutten av oktober og starten av november 2021. Intervjuene varte i 2 timer og hver av kommunene stilte med 4–6 ansatte. Begge forskerne tok intervjunotater som utgjorde datamaterialet fra disse intervjuene. Notatene ble finskrevet raskt etter at intervjuet var ferdig for å unngå at verdifull informasjon skulle gå tapt. Intervjumaterialet ble sortert etter de tre attraktivitetsdimensjonene gjennomgått ovenfor (bosted, bedrift, besøk). I analyse av intervjuene undersøkte man konsistensen mellom kommuneansattes forståelse av mulighetsrom, målsetninger og strategier på den ene siden og, på den andre siden, kommunens skriftliggjorte målsetninger og strategier som identifisert i arbeidspakke 1.

Arbeidspakke 3

Den tredje arbeidspakken besto av intervjuer med innbyggere i de tre kommunene. Det ble totalt gjennomført 14 intervjuer og utvalget bestod av innbyggere i etableringsfasen og inkluderte (a) innbyggere som aldri hadde flyttet ut av kommunen, men valgt å bli værende, (b) innbyggere som hadde flyttet tilbake igjen til kommunen etter en tids bosetting i en annen kommune, og (c) innbyggere som ikke hadde tidligere tilknytning til kommunen, men som hadde valgt å flytte dit. Som illustrert i tabellen under inkluderte utvalget informanter av begge kjønn, med og uten barn, og med og uten slektninger i bokommunen. Intervjuene tok utgangspunkt i en semistrukturert intervjuguide som blant annet inkluderte spørsmål om viktige faktorer for valget av bosetting, hvorfor de bor der de bor, deres tanker om distriktskommunen og deres tanker om faktorer som gjør det attraktivt å *bosette seg, besøke* eller *etablere bedrift* i kommunen (vedlegg 3). I hvert av intervjuene deltok to forskere, hvorav den ene gjennomførte intervjuet og den andre skrev referat. Intervjuene ble gjennomført i Microsoft Teams og tok gjennomsnittlig 30 minutter. Intervjuanalysen undersøkte likheter og forskjeller mellom kommunens skriftliggjorte og ikke-skriftliggjorte målsetninger og strategier på den ene siden, og innbyggernes opplevelse av sentrale faktorer for påvirkning av bosettingsvalg på den andre siden.

Beskrivelse av utvalget

Utvalget bestod av i alt 14 informanter, 6 kvinner og 8 menn. Informantene ble rekruttert ved at kommuneansatte distribuerte e-mailadresser eller telefonnummer om mulige informanter til forskerne. Informantene mottok så enten en e-post eller en

telefonoppringning med informasjon, før de fikk muligheten til å godta eller avslå deltakelse. De ble så innkalt til et intervju på videosamtaleprogrammet Microsoft Teams. Alderen på deltakerne var 24–35 år, og vi gjennomførte i tillegg et intervju med en informant i aldersgruppen 50–65 år.

Etikk

I dette forprosjekt er det ikke samlet inn sensitive opplysninger, og alle intervjuer er skrevet i notatform. Det er ikke lagret personopplysninger, og full anonymitet er dermed ivaretatt. Vi samler ikke inn data fra sårbare grupper, og ser ikke for oss at deltakelse i intervjuer vil medføre ulemper for informantene.

3. Resultater

Presentasjon av resultatene gjøres enkeltvis per deltakerkommune. I resultatene sammenstiller vi arbeidspakkene 1–3, og presenterer en oppsummering der vi sammenligner kommunenes initiativ og planer slik disse fremkommer i kommunale dokumenter, kommunenes vektlegging av avgjørende faktorer for unges bosettingsvalg, og momenter som trekkes frem som viktige av unge innbyggere i etableringsfasen.

For hver av de tre kommune presenteres funn relatert til henholdsvis bostedsattraktivitet, bedriftsattraktivitet og besøksattraktivitet ut fra både kommune og innbyggerperspektiver, i tråd med programteori for attraktivitet (som illustrert i figur 1, s.12).

Luster

Bostedsattraktivitet Luster

Gjennom kommunale plandokumenter og intervjuer med kommuneansatte vektlegger Luster kommune særlig bolig, veier, satsning på landbruk og distrikt, kvalitet i barnehage og skole, samt lokalt kulturhus som viktig for å tiltrekke seg innbyggere og for å gjøre Luster til et attraktivt sted å bo. Innbyggerne poengterer tre faktorer som særlig sentrale: Jobb, bolig, og samliv. Stort sett alle intervju-deltakere blant innbyggerne sier jobbmuligheter er avgjørende for bosetting, og at spennende jobbmuligheter etter studiene kan trekke unge tilbake til kommunen. Det trekkes frem som positivt at det i kommunen er et stort behov for arbeidskraft og muligheter for arbeid innen natur og reiseliv. Samtidig nevnes liten bredde i arbeidsplasser, og dermed få alternative arbeidsplasser å velge mellom, som en begrensning.

En annen sentral faktor som er nevnt av innbyggerne, er tilgjengelighet på bolig. Bolig var avgjørende for innbyggernes mulighet til å bosette seg i kommunen, og flere la stor vekt på betydningen av å ha mulighet til å skaffe seg en eiendom, kjøpe et småbruk, eller å overta en gård. Det ble også trukket frem som positivt at det var billigere å bo i Luster enn i mange andre kommuner. Videre trekker innbyggerne frem kjærligheten som en avgjørende faktor for flytting til kommunen – da i form av at man hadde funnet seg en kjæreste som bodde i kommunen og derfor flyttet dit. Ikke overraskende var det ved tilflytting til kommunen viktig for par at begge fikk jobb i nærheten av kommunen. Det at en av partene fikk et attraktivt arbeid kunne imidlertid også være tilstrekkelig til at begge tok steget og flyttet til kommunen.

Kommunalt ansatte trekker også frem viktigheten av trygge tilkomstveier til bosted og arbeidsområder, og viktigheten av dette synliggjøres også av innbyggerne som vektlegger at dårlige veier kan bidra til at folk vegrer seg for å komme på besøk. Med manglende

kollektivtilbud blir bilkjøring viktig, men samtidig legges det også vekt på korte avstander, nærhet til skole og barnehage og relativt kort pendlingsavstand til Sogndal med sine mange service- og kulturtilbud. Betydningen av nærhet til skole og barnehage (desentralisert barnehage- og skolestruktur med ni barnehager og ni skoler med totalt 626 elever inneværende år og ni barnehager fordelt på åtte kretser) og nærhet til Sogndal fremheves både av kommunen og innbyggerne selv. En annen faktor som er viktig for flere innbyggere med tanke på bosetting er nærheten til vakker natur. Videre understreker innbyggerne muligheten til å bo landlig med mye hage, i et rolig miljø med «lavere puls» som positivt. Stedets identitet og ønsket om å opprettholde levende bygder nevnes også som viktig. Ellers mener flere av innbyggerne at Luster har litt lite fritids tilbud, særlig sett i lys av at tilbud knyttet til reiseliv ofte stenger ned om vinteren. Kommunen preges imidlertid ifølge informantene av et trygt og godt miljø, med dugnadskultur og mangfold. Dog hevder noen informanter at lustringer kan være litt «trauste», og at det kan være vanskelig for ny-tilflyttede å komme inn i lokalsamfunnet. I denne forbindelse savner man en samlingsplass for innbyggere i etableringsfasen og mer tilbud for nye tilflyttere uten barn. Sosiale møteplasser kan være viktige for innbyggere som har stedsuavhengige arbeidsplasser som ikke understøtter det lokale kontaktnettverket på samme måte som en fysisk arbeidsplass.

Fra kommunens side vektlegges viktigheten av et lokalt kulturhus og idretts- og kulturtilbud til barn og unge, mens tilbud til unge voksne og innbyggere i etableringsfasen ikke nevnes spesifikt. En siste faktor som innbyggerne legger vekt på relatert til tilflytting i distriktskommunen er «bygdedyret» og viktigheten av å oppleve at man passer inn. «Ryktebørsen», også kalt «bygdedyret», er en beskrivelse av hvordan rykter og sladder beveger seg rundt i bygden og skaper uro. I små kommuner kan innbyggerne gjerne mangle andre miljøer å trekke til og dette kan skape en sårbarhet i den enkelte innbyggers livssituasjon. En ande, for eksempel knyttet til sårbarhet er investering i bolig som ikke er så lett eller raskt omsettelig. Kommunens og innbyggenes perspektiver knyttet til bostedsattraktivitet presenteres mer detaljert i vedlegg 4.

Bedriftsattraktivitet Luster

Når det gjelder bedriftsattraktivitet i Luster understreker kommunen betydningen av kraftinntekter for å stimulere næringslivsideer eller utviklinger. Kommunen tilbyr oppstarts- og utviklingstilskudd til virksomheter. Kommunen kan også yte lån fra næringsfondet som er rente- og avdragsfrie i to år. Landbruket har investeringslån fra næringsfondet som er rentefrie i hele løpeperioden. Dette trekkes også fram som betydningsfullt av innbyggerne som nevner kommunens næringsfond og opplever kommunen som positiv overfor nystartede bedrifter. Noen innbyggere hevder at Luster taper næring til Sogndal, mens andre heller fremhever at noen bedrifter velger å etablere seg i Luster på grunn av mindre skatter i kommunen. Videre trekker kommunen fram betydningen av reguleringsareal og byggeklare næringstomter. Dette støttes gjennom

intervju med innbyggerne. Innbyggere nevner også fiberutbygging og rikelig med kraftproduksjon i Luster kommune (som i hovedsak er eid av Statkraft og Hydro), som positivt for kommunens bedriftsattraktivitet. Innbyggere gjør det tydelig at det er viktig for bedrifter å kjenne arbeidsmarkedet i Luster, og av mulige utfordringer nevnes mangel på arbeidskraft og «ryktebørsen» i lokalsamfunnet. Informantene forklarer at dette kan oppleves skremmende for tilflyttere.

Fra kommunens perspektiv fremheves også flere nasjonalparker og reiselivsnæring som en ressurs som bidrar til kommunens bedriftsattraktivitet. Dette støttes av innbyggere som løfter frem verdien av å kunne være nærmere naturen når man bor i distriktene og hvordan fritid og natur er viktig for at folk skal flytte til Luster. Her viser man til praksis i Sogndal og hvordan bedrifter har mulighet til tydeligere å markedsføre fritid som en grunn til at folk skal flytte til kommunen for arbeid. Kommunens og innbyggernes perspektiver knyttet til bedriftsattraktivitet presenteres mer detaljert i vedlegg 4.

Besøksattraktivitet Luster

Når det gjelder besøksattraktivitet trekker kommunen frem hvordan reiselivsbedrifter har tilgang på tilskudd og lån (som tidligere beskrevet knyttet til bedriftsattraktivitet). Kommunen er også opptatt av at reiselivet bidrar til næring i kommunen, at reiselivet kan gi kort vei inn i et lokalsamfunn, og at engasjerte har en tendens til å bli boende. Kommunen viser også til at det er opprettet 5–6 statlige stillinger i forbindelse med at Luster rommer flere nasjonalparker.

Kommunen beskriver Luster som en attraktiv gjennomfartsåre om sommeren med mange overnattingsplasser, muligheter for å handle lokal mat, og mye natur, kultur, kulturhistorie og kulturminner. Mulighetene som finnes i kommunen knyttet til hotell og restauranttilbud etc. fremheves også av innbyggerne i Luster. Her er man også opptatt av kommunens flotte natur med fjord og fjell, samt gode tur- og fiskemuligheter. Kommunen vektlegger hvordan man ved starten av populære fotturer har etablert et utvidet parkeringstilbud og at besøkende kan delta på 8–10 guidede klatreturer og organiserte toppturer. Aktiviteten er imidlertid mindre på vinterstid, men kommunen nevner også skiturister som viktige for Luster.

Innbyggerne beskriver Luster som en ganske stille kommune på vinterstid og mener at kommunen kan jobbe med å gjøre stedet mer attraktivt i vinterhalvåret. Her påpekes det blant annet at butikkenes åpningstider gjerne er kortere på vinteren, noe som kan komme overraskende på besøkende og skape utfordringer. Innbyggere vektlegger også hvordan man i kommunen kan bli flinkere til å sørge for tilgang til fjorden og å tilrettelegge badeplasser. For mer detaljerte beskrivelse av perspektiver knyttet til besøksattraktivitet, se vedlegg 4.

Hyllestad

Bostedsattraktivitet Hyllestad

I kommunale plandokumenter og intervjuer med kommunalt ansatte fremkommer det at kommunen tar den negative befolkningsutviklingen i Hyllestad på alvor. Kommunen vektlegger tiltak knyttet til huskjøp, familieøkonomi, sentrumsattraktivitet, idrettstilbud, og arbeidsforhold spesielt. Et relativt nytt tiltak er mulighet til å søke om økonomisk støtte for nye huskjøpere i kommunen. Ved førstegangskjøp i kommunen vil en huskjøper kunne få støtte til 10 % av kjøpesum opp til 250 000 kr. Kommunen er usikker på tiltakets effekt, men håper det vil tiltrekke nye huskjøpere til kommunen, eller at det kan få allerede tilflyttede som leier bolig til å kjøpe bolig, og derved øke sin tilknytning til kommunen.

Kommunen er bekymret for sysselsettingstilbudet når hjørnesteinsbedriften i Hyllestad, skipsverftet, gjør om sin aktivitet fra skipsbygging til vedlikehold og reperasjon, og dermed kutter antall ansatte fra 150 til ca. 65. På bakgrunn av denne endringen i sysselsetting i kommunen, har Hyllestad fått fylkeskommunale midler til omstilling og vekst.

Utvikling av et tydelig sentrum er også høyt prioritert i kommunen og det er satt av 2 millioner til arbeidet med sentrumsutvikling sammen med innbyggerne i kommunen. Et annet ledd i å gjøre Hyllestad kommune mer attraktiv og forbedre tilbudet til innbyggerne er den nye idrettshallen som stod ferdig i 2019. I Hyllestad er det også billigere barnehage sammenlignet med andre kommuner for å tiltrekke seg barnefamilier. Kommunen er også aktivt ute og arrangerer tilflyttermøter hvor nye innbyggere får møtes og bli kjent med kommunen.

Innbyggerne i kommunen trekker frem gode oppvekstforhold og nærhet til familie som de viktigste årsaker til at de flyttet tilbake til kommunen. Mulighet for jobb og fast ansettelse er også en viktig faktor hos flere av informantene. Tilbudet i kommunen trekkes frem som positivt, innbyggerne virker fornøyde med idrettstilbud og spesielt småbarnsforeldre er fornøyd med kulturtilbudet.

Nærhet til natur, en fredelig stemning og mulighet til å ha litt mer plass rundt seg virker også å være en tiltrekkingsfaktor ved Hyllestad. Et annet aspekt som trekkes frem er at små forhold kan skape nære relasjoner til naboer og andre innbyggere. «Det er lettere å bli kjent med andre og en mer åpen holdning til hverandre her» ble uttalt av en informant, mens en annen trakk frem at det er et mer heterogent samspill mellom generasjoner: «her er unge og gamle sammen», sammenlignet med hva informanten var vant med i byen. Andre ting som trekkes frem, er skoletilbud og en god lege- og jordmortjeneste. Når det er sagt, så trekker også noen av innbyggerne frem at den sårbare legetjenesten og kontinuitet i denne er en utfordring for innbyggerne i kommunen.

Blant de største utfordringene som trekkes frem av kommunen og innbyggerne er det arbeidsplasser som skiller seg sterkest ut. Mangel på arbeidsplasser trekkes frem både

som en naturlig utfordring med årsak i kommunens beliggenhet og størrelse, men også knyttet til kommunens arbeid med ansettelse. Spesielt pekes det på at kommunen gjerne kan prioritere å ansette innbyggere som kommer fra kommunen enn å stille for høye krav i utvalgte stillinger. Her mener flere innbyggere at kommunen kunne gjort mer og gjennomført flere tiltak for de som allerede bor i kommunen. Det nevnes ikke hvilke tiltak. Andre forhold som det er knyttet negativitet til, er standarden og tryggheten på veiene og helsetilbudet. Spesielt legesituasjon med mye vikarer, og mye utskiftninger fremheves som lite positivt.

Innbyggerne fremhever også viktigheten av et mer levende sentrum med samlingsteder som er åpne på kvelden for at kommunen skal virke mer levende og for at innbyggerne skal kjenne på en større stedlig tilhørighet. Noen av informantene uttrykker under intervjuet at kommunen må begynne å ta vare på sine innbyggere. Ved nærmere utforsking trekkes det frem økt inkludering av innbyggere i avgjørelser om kommunen og et bedre arbeidsmarked. For en mer detaljert oversikt over funn, se vedlegg 4.

Bedriftsattraktivitet Hyllestad

Plandokumentene til Hyllestad kommune fremhever viktigheten av å jobbe for flere og mer interessante arbeidsplasser. Kommunen jobber med næringsomstilling og tilbyr råd og bistand til nyetablerere. De ønsker å prioritere bedrifter som sikter seg inn på helårsdrift, men er også interessert i å stimulere og spille videre på turismens sesongbaserte muligheter. Kommunen arrangerer møteplasser, næringslivstreff og deltar på messer.

Kommunen fremhever også en utfordring knyttet til arbeidskapasitet innenfor tradisjonelt kvinnedominerende yrker (helse- og sosialsektoren, herunder sykepleiere).

Innbyggerne i Hyllestad trekker frem mangel på arbeidsplasser som den største utfordringen med bosetting i Hyllestad, noe som også gjenspeiler seg i bedriftsattraktiviteten. Et lite tydelig sentrum trekkes frem som en utfordrende faktor i næringsammenheng, men her er Hyllestad i en utviklingsprosess med avsatte midler og tydelige tiltak. Innbyggerne trekker frem at de ønsker kommunale tiltak, men at de også ønsker at private aktører kommer på banen, og det legges også i større grad til rette for private initiativ fra kommunes side. Småbrukenes mulighet for småproduksjon er også vektlagt av innbyggere, som ser at en del småbruk blir kjøpt opp av feriegjester som bare bidrar i ferisesong. Dette bidrar igjen til at kommunen lider av avfolking og tomme hus utenom sesongen. For mer detaljerte funn, se vedlegg 4.

Besøksattraktivitet Hyllestad

For å gjøre det attraktivt å besøke Hyllestad deltar kommunen i satsningen «Hold Norge rent». Næring knyttet til besøk eller turisme i Hyllestad begrenser seg til hotellet og hytter

som leies ut til besøkende spesielt på sommerstid. Kommuneansatte trekker frem at spesielt naturen og havet er for lite utnyttet i forhold til potensialet. Interesserte i reiseliv i kommunen har fire møter i året, men det trekkes frem at arbeidet med reiseliv ofte er knyttet til en bistilling, at engasjementet er varierende og at det oppleves som vanskelig å samle interesserte for et bedre samarbeid.

Innbyggerne trekker frem naturen, og spesielt havet, som mulige ressurser i forhold til Hyllestads besøksattraktivitet. De påpeker at det er en del overnattingssteder i bygden (et hotell og mange hytter), men at Hyllestad trolig lider av at de ligger i utkanten av Sognefjorden og ikke er en naturlig gjennomfartsåre for sommerferietrafikk. For mer en detaljert oversikt over funn, se vedlegg 4.

Modalen

Bostedsattraktivitet Modalen

I plan og strategidokumentene til Modalen kommune kommer det frem at kommunen har gjennomført flere tiltak for å jobbe med befolkningsutviklingen. De har for eksempel et rekrutteringstilbud for sykepleiere som flytter til kommunen for at det skal bli mer attraktivt for dem å bosette seg her. «Ungjobb» er et tiltak som har som hensikt å gi erfaring til unge arbeidstakere og vise dem muligheten for et godt arbeidsliv i Modalen. Kommunen har også tilskuddsordninger som har til hensikt å stimulere til økt bosetting i Modalen, for eksempel gjennom tilskudd til bygging av hus. I tillegg har kommunen fokus på at nye areal for bosetting og arbeidsplasser har både trygg lokalisering og trygge tilkomstveger. Når det gjelder videregående opplæring, har kommunen skolebuss til videregående skole utenfor kommunegrense samt stipend til elever på videregående mens de er borte fra kommunen.

Innbyggere i Modalen vektlegger i hovedsak muligheter for arbeid, tilskudd til bolig og stedlig tilhørighet (enten personlig eller via samboer) som viktige årsaker til at de valgte å bosette seg i kommunen. Når de ble bedt om å trekke frem positive aspekter ved å bosette seg i Modalen, fremhevet de at kommunen er flink til å hjelpe innbyggerne til å finne seg til rette. Informantene vektlegger at det er et lite og imøtekommende miljø i Modalen hvor det er trygt å oppdra barn. Nærhet til alt av tilbud er også positivt, spesielt nærhet til naturen og alt den gir av muligheter for aktiviteter. Kulturtilbudet trekkes frem som tilfredsstillende blant dem som har deltatt i intervjuene. Kommunens gode økonomiske situasjon vektlegges også som veldig positivt fra innbyggernes side.

Noen ulemper ved å bo i Modalen trekker innbyggerne imidlertid også frem. Mye bilkjøring og lite kollektivtrafikk sammen med dårlige veier er noe flere av informantene trekker frem. Aldrende befolkning sammen med for dårlig helsetilbud (fastlegetilbud, helsesykepleier etc.) er et aspekt som flere bryr seg om. Fastlegetilbudet er vist å være sårbart, da kommunen nylig har slitt med å fylle kommuneoverlegestillingen etter flere år

med 100 % dekning og god kapasitet. Kommunen er dog overbevist om at dette er en overgangssituasjon og at ny kommuneoverlege vil være på plass snarlig. Viktigheten av å få seg jobb trekkes frem som avgjørende: «Hvis bedriften nedbemanner, ville de trolig flytte tilbake til byen». Å ha et differensiert arbeidsmarked er en utfordring for kommunen. Også savnet av flere og større butikker med lengre åpningstider sees på som en ulempe ved å bo i kommunen. Mer detaljere funn er presentert i vedlegg 4.

Bedriftsattraktivitet Modalen

I plan- og strategidokumentene fra Modalen kommune kommer det frem hva Modalen gjør for å være en attraktiv kommune for næring og bedriftsaktivitet. Modalen har et næringsfond som har til formål å «være et virkemiddel for næringslivet i kommunen i arbeidet med å fremme og styrke næringsaktivitet og sysselsetting i kommunen». Dette næringsfondet har finansiert samarbeidsprosjekter mellom kommuner i området. Kommunen ønsker å samle IT- og kontorarbeidsplasser, aktører innenfor reiseliv og kommunale tjenester i et felles nærings- og tjenestesenter som de tenker vil gi gunstige effekter og bidra til å snu næringsutviklingen i kommunen i riktig retning. De ønsker også å opprettholde næringsplasser i landbruksnæringen og stimulere til nyrekruttering, blant annet gjennom en egen tilskuddsordning til landbruket med øremerkede midler. «Arbeid for alle» er en viktig satsning for å forhindre utenforskap, og det er en lokal utfordring at en del unge menn og kvinner ikke kommer i arbeid. Flere unge kvinner enn unge menn er mottakere av uføretrygd.

De intervjuede innbyggere trekker frem positive tiltak som økonomiske tilskuddsordninger, kommunal støtte gjennom rådgivning, samt at kommunen er flink til å bygge næringsbygg. En utfordring som trekkes frem er at antallet innbyggere i kommunen er lavt, noe som vil påvirke kjøpekraften i kommunen negativt. Det menes her at hvis man skal starte en bedrift som skal belage seg på å selge varer i kommunen, må det tas hensyn til den lave kjøpekraften for å kunne overleve. For mer en detaljert oversikt over funn, se vedlegg 4.

Besøksattraktivitet Modalen

I Modalen kommune satses det på landbruksbasert turisme og Modalen som en inngangsport til det populære fjellområdet Stølsheimen. Kommunen ønsker å samle alle som driver med reiseliv i Modalen i et etablerersenter som er et samarbeid mellom 17 kommuner. Bassenget og anlegget ved aktivitetshuset «Bryggeslottet» er også mye besøkt av innbyggerne fra Modalens nabokommuner. Kommunen har også stor trafikk med båten fra Bergen som snur i havnen. Havnen er også mye brukt av småbåter og gjennom besøk på kafeen og overnatting i gjestehavnen og marinaen. Kommunen har satt av øremerkede midler til lokale aktører, men sliter med å bruke opp pengene, da aktivitetsnivået på dette området har vært lavt.

Modalen anses av innbyggerne som et attraktivt reisemål. Innbyggerne trekker frem flott natur med fjord og fjell og fremhever gode tur- og fiskemuligheter som kan tiltrekke seg mye turisme om sommeren. Innbyggerne vi intervjuet påpeker at alle muligheter finnes i kommunen gjennom hotell, restaurant og kro med overnatting. For en mer detaljert oversikt over funn, se vedlegg 4 .

4. Diskusjon

De faktorer som er funnet avgjørende for unge menneskers valg om å bosette seg i distriktskommunene sett fra kommunens og innbyggernes perspektiv, diskuteres i dette avsnittet i relasjon til eksisterende litteratur og programteori for attraktivitet (Vareide ml.f., 2013). Programteori for attraktivitet brukes her som et verktøy for å forstå og diskutere de tre kommunenes styrker og svakheter for å tiltrekke seg flere innbyggere, både sett fra kommuneledelsens og innbyggernes ståsted. Vi forsøker her å skille mellom strukturelle forhold som man ikke direkte kan gjøre noe med og forhold som kommunene selv kan påvirke og som igjen kan påvirke flyttestrømmen. Avslutningsvis har vi, basert på drøftingen av våre funn og litteraturen, løftet frem noen sentrale problemstillinger som vi mener kan belyses i en senere NFR-søknad.

Samlet sett er befolkningsutviklingen noe alle de tre kommunene er opptatt av og jobber med. Dette er i overensstemmelse med tidligere funn, som viser at om lag 80 prosent av kommunene i det distriktpolitiske virkeområdet, over en 10 års periode har drevet med systematisk arbeid for å tiltrekke seg flere innbyggere (Myhr 2021; Grimsrud & Aure, 2013). Vi finner likevel at befolkningsutvikling tematiseres og konkretiseres i varierende grad i de tre kommunenes strategier og planverk. Dette kommer kanskje best frem hvis man ser på forskjellene mellom en kommune med stabil befolkningsutvikling (Luster) og en kommune med negativ befolkningsutvikling (Hyllestad). I vårt materiale synes en kommune som har hatt stabil befolkningsvekst eller ingen endring i befolkningsutviklingen (Luster) å være mindre opptatt av å gjennomføre direkte tiltak for å motvirke fraflytting eller øke tilflytting, sammenlignet med en kommune med negativ befolkningsutvikling (Hyllestad). Men for alle de tre kommunene vektlegges befolkningsutviklingen i kommunedelplanens samfunnsdel, der man setter lys på det mer generelle utfordringsbildet med befolkningsnedgang, en aldrende befolkning og utfordringer i kjølvannet av dette, for eksempel relatert til skattetilgang, arbeidskraft og muligheten til å opprettholde et forsvarlig tjenestetilbud til den gjenværende befolkningen. Nettopp aldringen av befolkningen er en økende utfordring for distriktene (NOU, 2020:15) og dermed også av strukturell karakter.

Det varierer i hvilken grad kommunenes strategier og planverk presenterer konkrete mål, strategier og tiltak som har til hensikt å bidra til positiv befolkningsutvikling. En slik konkretisering er naturlig nok mest fremtredende i Modalen og Hyllestad kommune, som er mest presset av en pågående og forventet tiltagende befolkningsnedgang. Disse to kommunene har begge, dog forskjellige, økonomiske insentivrettede tiltak for tilflyttere, samt andre direkte målrettede tiltak for å motvirke en negativ befolkningsutvikling, sammenlignet med Luster som ikke presenterer direkte målrettede befolkningsutviklings-tiltak. Luster fremhever derimot satsinger som handler om å skape gode vekstvilkår for

innbyggere, bedrifter og samfunnet generelt, uten å målrette seg direkte mot befolkningsutviklingen.

Blant de kommunene som presenterer konkrete mål, strategier og tiltak, er disse i liten grad strukturerte. Mangel på struktur reflekteres i flere forhold. Eksempelvis blir mål, strategier og tiltak (a) ikke eksplisitt knyttet til befolkningsutvikling, (b) ikke sett i sammenheng med hverandre, og (c) ikke evaluert, hverken isolert sett eller som «pakker» av mulige virkemidler for å stimulere til redusert befolkningsnedgang eller økende befolkningsvekst. Den kunnskapen som finnes om disse tiltakenes virkning, må derfor anses som skjønsmessig og erfaringsbasert.

Når det er sagt kan man, satt på spissen, hevde at alt kommunene gjør handler om å gjøre det bedre – altså mer attraktivt – for innbyggerne å bo og leve i kommunen. Gjennom fokusgruppeintervjuene ble det tydelig at kommunene hadde tanker om forhold i kommunen som kunne bidra til å skape attraktivitet og barrierer for å skape attraktivitet som ikke nødvendigvis var eksplisitt uttrykt i kommunale dokumenter. Tradisjonelt er imidlertid kommunens primære logikk å svare på eksisterende innbyggers ønsker og behov og utvikle kommunen deretter. Det er ikke gitt at det er samme type behov og ønsker hos eksisterende innbyggere som hos dem man trenger å tiltrekke seg for å sikre stedlig vekst. Kommunens tradisjonelle «reaktive» rolle behøver derfor ikke nødvendigvis å være et godt utgangspunkt for stedsutvikling med hensyn til å rekruttere nye innbyggere. I et landskap der alle kommuner jobber for å øke sin egen attraktivitet og tiltrekke seg innbyggere er det grunn til å tro at det er nødvendig for mer sårbare distriktskommuner å jobbe proaktivt på dette feltet.

Kommunene kan ta en mer proaktiv rolle ovenfor egen befolkningsutvikling gjennom ny og forbedret praksis og daglig fokus på strategiske næringsplaner og handlingsplaner som tydelig og eksplisitt tematiserer kommunens mål, strategier og tiltak, med påfølgende systematisk evaluering av disse gjennom planverk som følges opp og rulleres (Moen, 2011). Viktigheten av å planlegge utprøving av tiltak som vurderes innført slik at disse kan evalueres understrekes i «Utredning om konsekvenser av demografiutfordringer i distriktene» (NOU, 2020:15). Dette er viktig for å utvikle ny kunnskap og legge grunnlaget for informerte beslutninger om videreføringer og/eller endringer (NOU, 2020:15).

Gjennom en handlingsplan som spesifikt tematiserer befolkningsutvikling kan man gjøre dette arbeidet mer allment kjent blant innbyggerne i kommunen, og på den måten danne et grunnlag for diskusjon, nye innspill og videre utvikling av kommunens arbeid på dette feltet.

For at distriktskommuner skal kunne tiltrekke seg ettertraktet arbeidskraft må de være konkurransedyktige på arbeidsmarkedet, og mye tyder på at et variert arbeidsmarked kan

være en utslagsgivende faktor for unge i etableringsfasen (Nordtug, 2021). Både kommuneadministrasjonen og innbyggerne vi har intervjuet var veldig bevisste på dette punktet og nesten alle påpekte at arbeidsmarkedet og tilgang til jobb er avgjørende for bosetting. Mangel på arbeidsplasser og liten bredde i arbeidstilbudet, gir få valgmuligheter for potensielle tilflyttere, noe som trekkes frem som en strukturell utfordring, både på grunn av disse distriktskommunenes beliggenhet og størrelse. Hva slags ansettelsespolitikk kommunesektoren selv praktiserer med tanke på å beholde innbyggere og få unge til å flytte hjem, ble også trukket frem. Det ble spesielt pekt på at nyutdannede ikke alltid fikk sjansen på jobbmarkedet i egen kommune og at kommunen burde kunne prioritere egne innbyggere fremfor å stille for høye krav om kompetanse og/eller praksiserfaring til enkelte stillinger. Det ble påpekt at dersom det ikke finnes jobbmuligheter, så må disse personene flytte ut. Dette viser at bedriftsattraktiviteten er viktig for bostedsattraktiviteten. Et annet moment er at det for de fleste par var viktig at begge fikk jobb i, eller i nærheten av, kommunen. Likevel var det for noen tilstrekkelig at den ene partneren fikk et attraktivt arbeid, der dette var nok til at de begge tok steget og flyttet til kommunen. På den annen side peker alle tre kommunene på at det er spesielt vanskelig å rekruttere nøkkelpersoner med spesialisert kompetanse, som fastleger, psykologer og sykepleiere. Dette er imidlertid en utfordring distriktene deler med mer sentrale strøk, og dermed et strukturelt problem for hele Norge. NAVs bedriftsundersøkelser viser at helse- og sosialsektoren er en av de næringene som har størst mangel på arbeidskraft, og sykepleiere er identifisert som den yrkesgruppen det er vanskeligst å rekruttere (NAV 2021).

Våre funn viser at noen kommuner nettopp har klart å tiltrekke seg ettertraktet arbeidskraft innen helsesektoren ved å gi ekstra goder i form av høyere lønn, nedbetaling av lån, lønnstilskudd, pendlertilskudd etc. Slike tiltak krever at det er god økonomi i kommunen. En ny rapport viser imidlertid at en svært lav andel (ca. 20 prosent) av nyutdannede sykepleiere ønsker kommunen som arbeidsplass (Jentoft m.fl. 2021). Det har vært en dobling i ubesatte sykepleierstillinger, mellom 2014 og 2019, en negativ trend som også gjelder for helsefagarbeidere (Gautun, 2020). Vi vet altså at behov for arbeidskraft i helsesektoren stadig vil være økende. For at kommunene skal være konkurransedyktige er det derfor viktig at de skaffer seg kunnskap om hvilke kriterier som betyr noe for å tiltrekke seg nyutdannet helsepersonell. Lønn fremheves som en vesentlig faktor for å rekruttere sykepleiere. Men i en intervjustudie blant sykepleierstudenter vektlegges også kollegastøtte og det å arbeide i team som viktig for valg av fremtidig arbeidsplass (Jentoft m.fl. 2021). Selv om mange av studentene hadde hatt gode opplevelser i kommunal praksis, formidlet de at innslaget av kollegastøtte og teamarbeid oppleves sterkest på sykehus. Videre synes det viktig for denne yrkesgruppen å ha mulighet for å utvikle seg faglig gjennom spesialiseringsordninger, i tillegg til å kunne velge å jobbe i hele stillinger.

Rekrutteringsproblemer er som nevnt ikke bare et lokalt problem, men heller et nasjonalt og strukturelt problem. I tillegg til strukturelle forhold i kommunen, er distriktskommuner en del av en større arbeidsmarkedsregion som i større eller mindre grad er i vekst, noe som naturligvis også påvirker den muligheten små steder har til selv å vokse (DAMVAD, 2015). Lokal vekst kan dermed også handle om regionalt samarbeid på tvers av lokalt næringsliv og ved at arbeidsgivere gjør det lokale jobbmarkedet bedre kjent blant unge, både de som vokser opp i kommunen og blant de som allerede har flyttet ut (Nordtug, 2021).

Våre informanter vektlegger ikke kun muligheter for arbeid som årsak til at de har valgt å bosette seg i en distriktskommune. I tillegg til jobbmuligheter trekkes familiære forhold frem ved at mange har familie og venner der de en gang vokste opp. Bostedsattraktivitet handler også om nærhet til vakker natur og tilbud om fritidsaktiviteter. Dette funnet støttes av en studie som fant at tilgang til naturopplevelser var en viktig faktor for å bosette seg i en distriktskommune (Nordtug, 2021). Flere trekker frem at det ofte er et imøtekommende og inkluderende miljø i kommunene og at det oppleves trygt å oppdra barn på et lite sted der «alle kjenner alle».

Flere av kommunene vektlegger også andre faktorer enn arbeidsplasser når de snakker om sine rekrutteringstiltak. To av kommunene vektlegger tiltak knyttet til bolig med mulighet for å søke om økonomiske støtte til huskjøp. Tilgjengelighet på bolig var da også avgjørende for flere innbyggere da de valgte å bosette seg i kommunen. For noen var det nettopp muligheten til å skaffe seg en eiendom, kjøpe et småbruk, eller overta en gård som var viktig, men bolig ser likevel ikke ut til at være nok i seg selv: Det må også finnes jobbmulighet – det vil si at stedets bostedsattraktivitet ikke er nok alene.

Det ble også vektlagt som positivt at det var billigere å bo i kommunene enn i større byer. I tillegg komme det frem, at det å bo i distriktene er attraktivt fordi det kan gi en mindre stressende hverdag. Dette kan høres ut som en fordom eller et glanset bilde om det å bo i distriktene, men det viser seg likevel å være en motivasjonsfaktor for ungdoms bosetting (Nordtug, 2021). Både kommunen og innbyggerne trekker imidlertid også frem noen ulemper ved å bo i distrikt kommunene. Distriktene har lite utviklet kollektivtilbud noe som fører til mye bilkjøring, ofte på dårlige veier. Mange savnet flere og større butikker med et bredere vareutvalg og lengre åpningstider. Videre trekkes det frem som negativt at det er en aldrende befolkning med flere hus som er fraflyttet eller hvor det kun bor enslige.

En annen ulempe var at arbeidsplasser innen turistnæringen er typisk sesongarbeid og ikke tilstrekkelig til å påvirke flyttestrømmen.

Når effektene av et steds rammebetingelser og strukturelle forhold er trukket fra, argumenterer Vareide og kolleger (2018) for at det vil være kommunens egen attraktivitet som avgjør muligheten for vekst. Det vil si at Modalen, Hyllestad og Luster har forskjellige muligheter for vekst. Hva som skaper attraktivitet endrer seg over tid, det kan variere fra sted til sted og er alltid avhengig av tiltak og utvikling andre steder (Vareide, 2018) f.eks. i nærliggende byer. En kommune som «gjør alt rett» trenger ikke å få resultater i form av vekst. I vårt materiale ser vi at en uventet nedlegging av en hjørnesteinsbedrift plutselig kan bety at kommunen framstår som mindre attraktiv.

Totalt sett er det ikke store forskjeller mellom hva kommunen gjør av tiltak og hva innbyggerne opplever at kommunen gjør. Men materialet viser at i den grad kommunen jobber med attraktivitet med hensyn til bosetting, vekst i næringslivet (muligheten for jobb) samt besøksattraktivitet som helhet, har stor betydning for om innbyggerne opplever at den kommunen de har valgt at bosette seg i er i vekst.

5. Oppsummering og sentrale problemstillinger

I dette forprosjektet har vi samlet data fra innbyggere og kommuneledelse i tre distriktskommuner på Vestlandet. I datamaterialet finner vi til dels sammenfallende utfordringer med fraflytting og mangel på vekst i innbyggerantall i Modalen og Hyllestad og i litt mindre grad for Luster kommune, selv om framskrivningene for kommunene var forskjellige. Jobbmuligheter var den absolutt viktigste faktoren for bosetting blant unge i etableringsfasen, men synes å spille sammen med flere andre faktorer blant annet knyttet til bostedsattraktivitet, der tilgang til bolig, økonomiske tilskuddsordninger og nærhet til naturen ble særlig vektlagt. Selv om ledelsen i samtlige kommuner var svært opptatt av tematikken, var de i liten proaktive i sin praktiske politikktøvelse. Kommunenes mål, strategier og tiltak var lite synlige i handlingsplanene og det var lite systematikk i hvordan disse planene ble fulgt opp og evaluert. Økt oppmerksomhet på evalueringer av tiltak kan bidra til kvalifisering av tiltak fremover. Alle distriktskommuner har noen grunnleggende rammebetingelser og strukturelle forhold som det kan være vanskelig å påvirke. Både konkurransedyktighet og et variert arbeidsmarked er faktorer som kan påvirke kommunenes attraktivitet. Likeledes kan kommunens eget særpreg løftes frem og avgjøre muligheten for vekst. Det er likevel slik at attraktivitet er en størrelse som stadig er i endring og som varierer med tiltak og utvikling i nærliggende kommuner og byer. Dette krever at kommunene må ha økt oppmerksomhet på evalueringer av tiltak, samt følge med og evne å tenke nytt om egne virkemidler for å møte nye innbyggers behov.

Sentrale problemstillinger som kan belyses i en senere NFR søknad.

- Undersøke om utviklingen innenfor stedsuavhengig arbeidsplass appellerer til unge i etableringsfasen. Den digitale omstillingen kan være en enestående mulighet for kommunene: En stedsuavhengig arbeidsplass kan på sikt gi muligheter for et differensiert arbeidsmarked i distriktene.
- Undersøke om pandemien har gitt nye trender. Har pandemien hatt innflytelse på hvorvidt unge i etableringsfasen «flytter hjem», til en kombinasjon av arbeid, gode oppvekstvilkår for barn og nærhet til familie og natur?
- Undersøke om det er mulig å snu de generelt lave forventningene til et allsidig arbeidsmarked i distriktskommuner blant ungdom j.f. Nordtug (2021). Nettopp disse lave forventningene til jobbmuligheter i distriktet tilsier at kommunene kan jobbe målrettet for å avklare mulighetene for arbeidsplasser i distriktene.
- Undersøke om det mulig å omskrive fortellingen om attraktivitet knyttet til å bo i distrikts-Norge og understøtte de normative forventningene til hvilke muligheter som finnes ved å bo i distriktene.
- Undersøke hva som kjennetegner de som velger å bli, dette er lite studert (Halfacree og Rivera, 2011).

- Undersøke, på tvers av mange ulike kommuner på ulike steder i Norge, hva som kjennetegner de som velger å bli, de som vender tilbake og de som velger å etablere seg i distriktene – både det positive og de utfordringene de møter. Fokus må være på levemåter og livsstiler blant disse – dette for å ruste kommunene på en slik måte at de kan møte de unges behov og beholde innbyggere i etableringsfasen.
- Undersøke om det er mulig å planlegge tiltak og evalueringer i samarbeid med andre kommuner for å sikre robuste resultater (felles tiltak innføres som forsøk eller kvasi-forsøk). Grunnlaget for en god evaluering legges ved at evalueringene planlegges samtidig med tiltakene. Dette innebærer at man legger opp til å undersøke hvilken effekt tiltaket har hatt på problemstillingen det skulle bidra til å løse, hvorvidt det hadde uforutsette og eventuelt uønskede konsekvenser, i hvilken grad tiltaket lot seg gjennomføre, og hvilke erfaringer brukere har gjort seg (NOU, 2020:15).

6. Referanser

- Bakken, A. (2020). *Ungdata. Ung i Distrikts-Norge* (NOVA Rapport 3/20).
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information*. Sage: London
- Budalen, A. og Danielsen, D. A. (2021, 18. juni). *Guro (29) bor 1.336 km unna arbeidsplassen – Regjeringen vil ha flere som henne*. NRK Nordland. [https://www.nrk.no/nordland/regjeringen-vil-ha-flere-pa-hjemmekontor -som-guro-aanerod-i-lofoten.-kan-skape-jobber-i-distriktet-1.15541023](https://www.nrk.no/nordland/regjeringen-vil-ha-flere-pa-hjemmekontor-som-guro-aanerod-i-lofoten.-kan-skape-jobber-i-distriktet-1.15541023)
- DAMVAD (2015) *Analyse av rasjonale for og innsats knyttet til lokal samfunnsutvikling innenfor regional- og distriktpolitikken*.
- Eriksen, I. M., & Andersen, P. L. (2021). *Ungdoms tilhørighet, trivsel og framtidsplaner i Distrikts-Norge. En flermetodisk analyse av betydningen av bosted, kjønn og sosioøkonomiske ressurser* (NOVA rapport 2/21).
- Gautun, H. (2020). *En utvikling som må snus. Bemanning og kompetanse i sykehjem og hjemmesykepleien*. Oslo: NOVA. Rapport nr. 14. <http://hdl.handle.net/20.500.12199/6417>
- Hyllestad kommune (2021) <https://www.hyllestad.kommune.no/>
- Jentoft, N, Gundersen E.D, Hellang Ø (2021) *Hvordan rekruttere nyutdannede sykepleiere? -praksis i studiet viser vei – En kartlegging av 3. års sykepleierstudenters holdninger til og ønsker om arbeidsgiver som ferdig utdannet sykepleier*. <https://hdl.handle.net/11250/2827174>
- Luster kommune (2021). *Kommunefakta*. Luster.kommune.no. <https://www.luster.kommune.no/fakta-om-luster.395345.nn.html>
- Melås, A. M. (2020). *Innsikt fra Ungdommenes distriktspanel* (Ruralis rapport 1/2020).
- Moen, S.E (2011) *Kommunen som samfunnsutvikler. Driver og hindringer for næringsutvikling- og sysselsettingsarbeid*. Fafo-rapport 2011:30
- Nordtug H. (2021) *Unges motivasjon for å bo i distriktene*. Rapport. Distriktssenteret
- Myhr, A.I. (2021) *Om å være ung i Distrikts-Norge*. Kunnskapsgrunnlag for Ungdommens distriktspanel Rapport distriktssenteret & ungdomspanel
- NAV 2021. Nav's bedriftsundersøkelse 2021. Hentet fra: <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/analyser-fra-nav/arbeid-og-velferd/arbeid-og-velferd/bedriftsundersokelsen>
- NOU 2020:15. (2020). *Det handler om Norge. Bærekraft i hele landet. Utredning om konsekvenser av demografiutfordringer i distriktene*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- Pedersen, R. (2013). Applying longitudinal statistics in migration analysis: A case study of migration among young adults in Northern. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography* 67, 295–303.

- Regional omstilling. <https://www.innovasjon Norge.no/no/regional-omstilling/omstilling2/>
- Regjeringen.no <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-5-20192020/id2674349/?ch=3>
- Reksnes, A. H., Reime, I., Jansson, H. K., Natvik, S., Ness, S., Stubhaug, A., Pisani, T., Andresen, C. S. (2021, 17. april). *Den store folkevandringa*. NRK Vestland. [https://www.nrk.no/vestland/xl/folkevandringa -fraflytting-av-ungdom-forer-til-fleire-eldre-og-faerre-barn-pa-bygda-1.15425204](https://www.nrk.no/vestland/xl/folkevandringa-fraflytting-av-ungdom-forer-til-fleire-eldre-og-faerre-barn-pa-bygda-1.15425204)
- Rye, J. F. (2019). 'Å være ung i Distrikts-Norge'. *Kunnskapsoversikt med utgangspunkt i nyere norsk forskning om distriktsungdommer*.
- SSB (2021). *Kommunefakta*. SSB.no. <https://www.ssb.no/kommunefakta>
- Telemarksforskning. (2021). *Regional analyse. Bostedsattraktiviteten i Vestland*. <https://regionalanalyse.no/rapport/46/3/2>
- Vareide, K. (2018). *Hvorfor vokser steder?* Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing). DOI <https://doi.org/10.23865/noasp.32>
- Vareide K, Svardal S, Hanna Nyborg Storm H.N., Groven S (2018) *Suksessrike distriktskommuner anno 2018*. Telemarksforskning. <https://intra.tmforsk.no/publikasjoner/filer/fil.asp?fil=3316>
- Vareide, K., Kobro, L., & Storm, H. (2013). *Programteori for attraktivitet. Sammendragsrapport* (TF-notat nr. 13/2013). <https://distriktssenteret.no/wp-content/uploads/2019/05/Programteori-for-attraktivitet.pdf>

7. Vedlegg

Vedlegg 1

Kommunale strategi-dokumenter lagt til grunn for dokumentanalysen

Modalen kommune:

Modalen kommune. (2021). *Kommuneplan for Modalen kommune 2015–2026. Føresegner og retningslinjer*

Modalen kommune. (2021). *Kommunal planstrategi 2021–2023*

Modalen kommune. (2009). *Reglar for stipend til elevar i videregående skule.*

Modalen kommune. (2020). *Osterfjord nærings samarbeid. Strategisk plan.*

Modalen kommune. (2017). *Strategisk næringsplan 2017–2021.*

Modalen kommune. (2021). *Datasenterstrategi Modalen kommune*

Modalen kommune. (2021). *Folkehelseoversikt Modalen kommune*

Modalen kommune. (2020). *Kulturplan 2020–2029*

Modalen kommune. (2017). *Vedtakter for næringsfondet*

Modalen kommune. (2015). *Kommuneplan for Modalen kommune 2015–2026*

Modalen kommune. (2021). *Rekrutteringstiltak for sjuleplaiarar 2021–222*

Modalen kommune. (2021). *Retningslinjer for ungjobb*

Modalen kommune. (2009). *Tilskotsreglar for bustadetablering i Modalen*

Hyllestad kommune:

Hyllestad kommune. (2021). *Planstrategi for Hyllestad kommune 2021–2023.*

[Saksframlegg].

Hyllestad kommune. (2020). *Planstrategi 2021–2023.*

Folkehelseinstituttet. (2020). *Folkehelseprofil 2020 Hyllestad.*

Hyllestad kommune. (2018). *Handlingsprogram Hyllestad kommune 2018–2021.*

Hyllestad kommune. (2017). *Planstrategi 2016–2020.*

Hyllestad kommune. (2020). *Kommuneplan samfunnsdel for Hyllestad 2018–2030.*

Hyllestad kommune. (2019). *Planprogram. Kommuneplan sin arealdel for Hyllestad kommune 2019–2030.*

Hyllestad kommune. (ukjent dato). *Tal, prognoser og analyser for: Hyllestad kommune.*

[Utkast til notat].

Hyllestad kommune. (2017). *Planprogram. Kommuneplan for Hyllestad 2018–2030.*

Luster kommune:

Luster kommune. (2019). *Kommuneplanen sin arealdel – Konsekvensanalyse og ROS-analyse.*

Luster kommune. (2019). *Kommuneplanen sin arealdel Planomtale og føresegner.*

Luster kommune. (2019). *Bustadsosial handlingsplan 2015–2019.*

Norconsult. (2016). *Bustadstrategi for Sogn.*

Luster kommune. (2020). *Planstrategi 2020–2023.*

Luster kommune. (2017). *Kommuneplanen sin samfunnsdel 2017–2028.*

Vedlegg 2

Kjøreplan for workshop/fokusgruppe intervju 2. timer

<p>Formål: Hvordan kommuner arbeider strategisk med utvikling av lokalsamfunnet med hensyn til befolkningsvekst, og hva som ligger til grunn for disse strategiene,</p> <p>Hva slags faktorer er vektlagt i kommunens strategi? Hva har kommunen gjort for å følge opp strategien, og i hvilken grad har tiltakene lyktes?</p> <p>Intervjuene undersøker aspekter knyttet til prioritering, implementering, oppslutning om og antatt effekt av tiltakene, og tidsrammen knyttet til både implementering og forventet effekt.</p> <ul style="list-style-type: none"> · I tillegg vil intervjuene undersøke hemmende og fremmende faktorer for implementering av tiltak og strategiplaner. Intervjuene vil gjennomføres digitalt, og intervjuguidene vil i tillegg til momentene nevnt over, basere seg på modellen i figur 1 (Vareide m.fl., 2013) som synliggjør de viktigste drivkreftene bak flyttestrømmer. · Intervjuer med ledere i kommunen som har et eierskap til kommunens strategier og som har vært involvert i å iverksette tiltak. Her ønsker vi å identifisere hva som har vært forventede mål og hvorvidt man anser at tiltak har vært hensiktsmessige i forhold til måloppnåelse. <p>Identifisere sentrale kunnskapsbehov som hovedprosjektet skal søke å besvare.</p>	
Takk og velkommen til denne workshop	5. min
· Præsentation af de og os	5. min
<ul style="list-style-type: none"> · Takk for innsendt materiale som vi har gjennomgått og vil presentere, men først en presentasjon av den teoretiske modellen for attraktivitet <p>Hva kan modellen kan brukes til?</p> <ul style="list-style-type: none"> o Forstå drivkrefter bak steders vekst og fall o Skille mellom strukturelle forhold som vanskelig kan påvirkes, og forhold som steder kan påvirke selv 	10. min

<ul style="list-style-type: none"> o Måle steders faktiske attraktivitet, når strukturelle forhold er korrigert for – strategisk verktøy for å måle framgang o Et strategisk verktøy, for å forstå og diskutere sine sterke og svake sider o Strategisk verktøy for å lokalisere de viktigste forholdene for vekst o Strategisk verktøy for å definere strategier og tiltak 	
<p>Presentation av det vi har funnet + utlevering av de tre BBBér</p> <p>Besøgsattraktivitet (rosa)</p> <p>Bostedsattraktivitet (grøn)</p> <p>Bedriftsattraktivitet (gul)</p>	10 min
<p>Refleksjonstid</p> <ul style="list-style-type: none"> · Kjenner dere igjen initiativene vi har funnet? · Kjenner dere til andre tiltak som er nevnt i kommunens planverk som bør legges til her? · Finnes det tiltak som ikke er nevnt i kommunens planverk, men som dere vil fremheve? · Hvordan opplever dere at disse tiltakene fungerer for å unngå at innbyggere med tilknytning til kommunen flytter ut av kommunen? 	30. min
<p>Prioriteringer av tiltak</p> <ul style="list-style-type: none"> · Hvordan jobber kommunen med å prioritere ulike tiltak · Hvem eller hvilke instanser leder an prioriteringsarbeidet? · Skiller dere på tiltak for å gjøre kommunen attraktivt for nåværende innbyggere og tiltak for å gjøre kommunen attraktivt for eventuelle nye tilflyttere? 	10. min

<p>Implementering av tiltak</p> <ul style="list-style-type: none">· Hva er de største utfordringene med å implementere og gjennomføre tiltak for å fremme positiv befolkningsutvikling?· Hvordan er oppslutningen i kommunen og andre relevante parter knyttet til tiltakene for befolkningsvekst, og hvilken betydning har dette for tiltakene?<ul style="list-style-type: none">o Hvordan samarbeider man i kommunen om dette?o Hvordan samarbeider kommunen med andre aktører om dette?· Hvilke utfordringer har dere møtt på knyttet til implementering av tiltakene?<ul style="list-style-type: none">o Hvilken betydning har det at tiltakene er beskrevet og nedfelt i kommunale planer?	10. min
<p>Evaluering og antatt effekt av tiltak</p> <ul style="list-style-type: none">· I hvilken grad har tiltakene lyktes?· Hva tenker dere om den mulige effekten av de iverksatte tiltakene for befolkningsutvikling?<ul style="list-style-type: none">o Hvordan måler dere effekten av tiltakene?o Hvorvidt anser dere at tiltak har vært hensiktsmessige i forhold til måloppnåelse	10. min
<p>Er der sentrale kunnskapsbehov i forhold til disse emner som dere mangler svar på?</p>	5. min
<p>Fortelle hva som skal skje i fremtiden</p> <p>Hjelp til rekruttering av deltager</p> <p>Avslutning og takk for i dag</p>	10. min

Vedlegg 3

Oversikt av semistrukturert intervjuguide

Overordnet tema, hva er vi ute etter å skaffe informasjon om	Introduksjon til tematikken Intervjuguide	Spørsmål
Bosetting	Vi vil gjerne høre om hvorfor du bor her	1. Kan du fortelle litt om hvorfor du bor nettopp der du bor nå? (Familie/nettverk, jobb, pendling, kultur, reiseavstand, trygghet, bolig, emosjonell tilknytning)
Individuelle overveielser knyttet til å bo i kommunen	Vi vil gjerne høre om dine/deres overveielser med tanke på å velge å bosette denne kommunen	Gjenværende 1. Hva var bakgrunnen for at du ble boende? 2. Har du noen gang vurdert å flytte ut av kommunen, og hva var eventuelt bakgrunnen for dette? Tilbakeflyttet 1. Hvilke vurderinger gjorde du/dere da du/dere besluttet å flytte ut av kommunen? 2. Hvilken betydning hadde kjennetegn ved kommunen/stedet du flyttet fra for ditt/deres valg om å flytte tilbake? 3. Hva gjorde at du flyttet tilbake til denne kommunen? -Hadde <u>familierelasjoner</u> , <u>nettverk</u> eller <u>emosjonell tilknytning</u> til stedet som betydning for valget om å flytte, og evt. på hvilken måte? -Var det noen forhold ved kommunen/stedet som var viktige?

		<p>- Hvordan virket <u>utdannings</u> eller <u>arbeidsrelaterte</u> vurderinger inn på overveilsen om å flytte? (inkl. <u>Reiseavstand</u>, <u>pendling/hjemmekontor</u>)</p> <p>-Hvordan vurderte dere kommunale tjenester og helsetilbud?</p> <p>- Hva med kulturelle fasiliteter?</p> <p>- Hva med bolig, fysiske omgivelser og nærhet til naturen?</p> <p>- <u>Andre</u> faktorer?</p> <p>4. Slik du ser det, hvilke faktorer var mest utslagsgivende for ditt valg om å bosette seg i din nåværende kommune?</p> <p>Tilflyttet</p> <p>1. Hvilke vurderinger gjorde du/dere da dere besluttet å flytte til din nåværende kommune?</p> <p>2. Hvilken betydning hadde kjennetegn ved kommunen/stedet du flyttet fra?</p> <p>3. Hvilken betydning hadde kjennetegn ved din hjemkommune/ditt hjemsted for ditt valg om å bosette deg der? (<i>personlige forhold eller stedsforhold/kommunale forhold</i>)</p> <p>-Hadde <u>familierelasjoner</u>, <u>nettverk</u> eller <u>emosjonell tilknytning</u> til stedet som betydning for valget om å flytte, og evt. på hvilken måte?</p> <p>-Var det noen forhold ved kommunen/stedet som var viktige?</p> <p>- Hvordan virket <u>utdannings</u> eller <u>arbeidsrelaterte</u> vurderinger inn på overveilsen om å flytte? (inkl. <u>Reiseavstand</u>, <u>pendling/hjemmekontor</u>)</p> <p>-Hvordan vurderte dere kommunale tjenester og helsetilbud?</p>
--	--	--

		<p>- Hva med kulturelle fasiliteter?</p> <p>- Hva med bolig, fysiske omgivelser og nærhet til naturen?</p> <p>- <u>Andre</u> faktorer?</p> <p>4. Slik du ser det, hvilke faktorer var mest utslagsgivende for ditt valg om å bosette seg i din nåværende kommune?</p>
Holdninger til å bo i distriktene	Vi vil gjerne høre om din holdning til å bo på landsbygda hvordan du vurderer fordeler og ulemper	<p>Gjenværende</p> <p>1. Hva tenkte du om distriktskommunen da du vokste opp?</p> <p>Tilbakeflyttet</p> <p>1. Hva tenkte du om distriktskommunen før du flyttet dit?</p> <p>Tilflyttet</p> <p>1. Hva tenkte du om distriktskommunen før du flyttet tilbake?</p> <p>Tenker du det samme i dag, eller har noe endret seg?</p> <p>(Fred og ro, Jobbmuligheter, trygt)</p> <p>Har <u>koronapandemien</u>, eller ringvirkninger av den, hatt betydning for dine/deres vurderinger knyttet til å bo i en distriktskommune? Eventuelt, på hvilken måte?</p>

Bolig- og boligønsker	Vi vil gjerne høre om dine boligønsker	<p>Var bolig viktig for ditt valg om å bo her?</p> <p>Hvordan gikk det å skaffe seg bolig i kommunen? (Var det lett/vanskelig å finne egnet bolig?)</p>
Attraktivitet og tilflytting	Vi vil gjerne høre hva du tenker om tilflytting til din kommune	<p>Etter ditt syn, hvilke faktorer gjør det attraktivt å <i>bosette seg</i> i din kommune?</p> <p>Etter ditt syn, hvilke faktorer gjør det mindre attraktivt for andre å <i>bosette seg</i> i din kommune?</p> <p>Etter ditt syn, hvilke tiltak kan gjøre det mer attraktivt å <i>bosette seg</i> i din kommune?</p> <p>Har du også noen tanker om hvilke faktorer som gjør det attraktivt å <i>besøke</i> i din kommune (ferie/turisme, tur/reise/konferanse, gjennomfart)?</p> <p>Har du også noen tanker om hvilke faktorer gjør det mindre attraktivt å <i>besøke</i> din kommune (ferie/turisme, tur/reise/konferanse, gjennomfart)?</p> <p>Etter ditt syn, hvilke tiltak kan gjøre det mer attraktivt å <i>besøke</i> din kommune (ferie/turisme, tur/reise/konferanse, gjennomfart)?</p> <p>Har du også noen tanker om hvilke faktorer som gjør det attraktivt for <i>bedrifter</i> å etablere seg i din kommune?</p> <p>Har du også noen tanker om hvilke faktorer gjør det mindre attraktivt for <i>bedrifter</i> å etablere seg i din kommune?</p> <p>Etter ditt syn, hvilke tiltak kan gjøre det mer attraktivt for <i>bedrifter</i> å etablere seg i din kommune?</p>

Bakgrunnsinformasjon		<p>Alder?</p> <p>Hvor lenge har du/dere vært bosatt i denne kommunen?</p> <p>Arbeider du innenfor kommunegrensen eller pendler du til en annen kommune?</p> <p>Vil du fortelle litt kort om hva du jobber med?</p> <p>Har du gode jobbmuligheter i kommunen?</p> <p>Er du fast ansatt?</p> <p>Har du/dere barn/familie?</p> <p>Går barnet/barna på barnehage/skole/SFO i kommunen?</p> <p>Har du/dere slektninger (foreldre, besteforeldre, tanter, onkler ol.) i kommunen</p>
----------------------	--	--

Vedlegg 4

Oversikt over resultater knyttet til bostedsattraktivitet, besøksattraktivitet og bedriftsattraktivitet i de tre kommunene

Luster kommune

Bostedsattraktivitet Luster	
Kommuneperspektivet	Innbyggerperspektivet
<p>Buområde: »Kommunen vil sørge for at nye areal for bu- og arbeidsområde har både trygg lokalisering og trygge tilkomstvegar».</p> <p>Hjelp til å finne midlertidig leilighet: Kommunen hjelper innimellom nytilflyttede med å leie seg en leilighet for at de skal kunne prøve å bo i kommunen før de kjøper seg bolig.</p> <p>Byggeklare tomter i alle boligfelt – utfordring å ha nok tomter</p> <p>Mange gode ekstraordninger til bygging av fjøs etc.: tilskudd fra næringsfondet i form av billige lån. «Nasjonal strategi «Alle inn på tunet» – støtte til gårdsveier, plante trær etc.</p> <p>Næringslivet viktigst for bostedsutvikling:</p> <p>Luster har en bedrift som produserer digitale etiketter (en bedrift hvis plassering er uavhengig av kommunens topografi/geografi) 200 arbeidsplasser</p> <p>Gode arbeidsplasser er 1.-prioritet</p> <p>Fiber i hele kommunen er viktig</p> <p>Utnytter at Sogndal er nært: 25 min.</p>	<p>Årsaker til å bo i kommunen:</p> <p>Ble sammen med en fra kommunen</p> <p>Begge har funnet jobb i kommunen</p> <p>Kjæresten fikk jobb som bare var naturlig å få seg her</p> <p>Naturen, opplevelsen av å være ute og jobbmulighetene i naturen var spesifikt årsak til å flytte hit.</p> <p>Fikk endelig mulighet til å kjøpe et gammelt hotell som kunne pusses opp, mulighet også for å jobbe som konsulent via internett</p> <p>Hadde planlagt å flytte bort fra byen, når jobbmulighet åpnet seg i Jostedal var valget lett</p> <p>Fikk tilbud om jobb etter studietid</p> <p>Ville bo på bygden, ikke i by</p> <p>Korte avstander – nærhet til skole og barnehage</p> <p>Mulighet til å bo landlig med mye hage</p>

Bostedsattraktivitet Luster	
Kommuneperspektivet	Innbyggerperspektivet
<p>Godt samarbeid med Sogndal</p> <p>500 som pendler til Luster og 150 som pendler fra Luster</p> <p>Dyrere i Sogndal, folk flytter til Luster</p> <p>Nyter godt av kulturtilbud i Sogndal</p> <p>Er nok litt privilegert siden Sogndal er nær</p> <p>Landbruk viktig for bostedsattraktivitet: Mest befolkningsraflytting der hvor det er lite landbruk</p> <p>Muligheter for landbruk er viktig</p> <p>Færre bruk i drift, men jorden er i bruk og betydelig generasjonsskifte i landbruk siste årene</p> <p>Gode støtteordninger til landbruk</p> <p>Oppvekst: kvalitet i barnehager og skoler</p> <p>Barnehagedrift i alle kretser</p> <p>Vesentlig å tilby barnehage til alle</p> <p>Løpende opptak</p> <p>Sør-Norges 5. største kommune i areal – lang vei til skole</p>	<p>Natur, mye plass, eiendom, rolig, identitet</p> <p>Bolig veldig viktig. Kjøpte småbruk</p> <p>Tilhørighet, mulighet til å overta gård</p> <p>Et ønske om å opprettholde levende bygder</p> <p>Fikk et nytt forhold til kommunen når han flyttet bort en periode. Bryr seg om kommunen</p> <p>Familiesituasjon endrer seg, flere barn, bruker byen mindre.</p> <p>Fordeler ved å bo i Luster:</p> <p>Gode jobber innen reiseliv</p> <p>Arbeidsplasser, naturskjønt, små forhold</p> <p>Behov for arbeidskraft – greit å få seg jobb</p> <p>Folk som vil jobbe med natur og reiseliv blir boende. Blir glad i stedet.</p> <p>Naturliv er viktig</p> <p>Fantastisk natur</p> <p>Trygt og godt miljø</p> <p>En positiv kommune med mye liv</p> <p>Dugnadskultur</p>

Bostedsattraktivitet Luster	
Kommuneperspektivet	Innbyggerperspektivet
<p>Mange skoler – 700 elever fordelt på 9 skoler</p> <p>90 % går på videregående skole i Sogndal</p> <p>Lokal identitet bevares når man bare er borte i 3–5 år</p> <p>Helse og omsorg: Stabil rekruttering av leger</p> <p>Spesialkompetanser, for eksempel psykolog kan være vanskelig å rekruttere – ellers ingen stress med rekruttering</p> <p>Rekrutteringsproblem helse, omsorg og skole</p> <p>Trygt samfunn er viktig</p> <p>Satser ikke på sentrum, men på distriktet</p> <p>Kultur: består av mange enkelte liv</p> <p>Lokalt kulturhus er viktig – drives av frivillige – det er en forutsetning</p> <p>Idrett og kulturtilbud til unger er viktig</p> <p>Satser ikke på kulturtilbud til voksne i Gaupne</p> <p>Kan øke attraktiviteten ved å ha bedre kulturtilbud</p> <p>Kulturtilbud kan være individavhengig</p> <p>Små bygder er mer avhengig av enkeltindividets engasjement</p> <p>Det er en utfordring å få til byggeklare tomter i alle boligfelt?</p>	<p>Mer del av et miljø</p> <p>Mangfold i bygda: I byen kjenner man som regel bare folk som er lik en selv. I bygda kjenner man de som bor i bygda – en snekker, en bonde, en med psykiatrihistorie osv.</p> <p>Lavere puls</p> <p>Kortere tid på avstander</p> <p>Sogndal med godt tilbud er nært</p> <p>Kort avstand til Sogndal – positivt Kan hilse på alle, men kan også forsvinne litt.</p> <p>Gode tilbud ut ifra befolkningsantall.</p> <p>«Jeg liker å gjøre en forskjell i Fortun, jeg bryr meg om Fortun»</p> <p>Tilgjengelighet på bolig</p> <p>Billigere å bo</p> <p>Negativt ved å bo i Luster</p> <p>Manglende kollektivtrafikk gir mye bilkjøring</p> <p>Dårlige veier (folk kan vegre seg for å komme på besøk)</p> <p>Få alternativer innen arbeidsplasser</p>

Bostedsattraktivitet Luster	
Kommuneperspektivet	Innbyggerperspektivet
<p>Ikke strategisk plan eller strategi for å holde kontakt meld dem som flytter bort for å gå på skole</p> <p>Magasin «Luster nytt» 2 ganger om året. Betalt av kommunen og sendes til alle som har bodd i kommunen</p>	<p>Tilbudene knyttet til reiseliv stenger ofte ned om vinteren</p> <p>Mye som er stengt på vinter</p> <p>Litt lite tilbud</p> <p>Det fysiske kontaktnettverket er mindre hvis man jobber som konsulent</p> <p>Trauste Lustringer!! Et problem?</p> <p>Vanskelig å komme inn i lokalsamfunn, spesielt for nye som ikke har bodd der før.</p> <p>Savner litt samlingsplass for dem i etableringsfasen</p> <p>Vanskelig å komme i kontakt med folk når man ikke har barn: Kunne vært mer tilbud for nye tilflyttere uten barn.</p> <p>Bedre å være eldre her enn yngre</p> <p>Hvis man er urban av seg ... så</p> <p>Det er noe man ikke får gjort her</p> <p>Man kan ikke gå på byen hver helg</p> <p>Bygdedyret kan være skummelt. Mange som mener mye om mangt. Passer man ikke inn, så er det ikke mange andre miljøer å trekke til. Kan bli sårbart</p>

Besøksattraktivitet Luster	
Kommuneperspektivet	Innbyggerperspektivet
<p>Tilskudd og lån til bedrifter knyttet til reiseliv</p> <p>70–80 millioner utlånt til næringsliv</p> <p>3–5 på tilskudd hvert år</p> <p>Reiseliv gir næring – 40–50 bedrifter der er knyttet til reiseliv</p> <p>Visit Sognefjord er en aktør som bidrar sterkt</p> <p>Veldig attraktivt å besøke Luster: Gjennomfartsåre på sommerstid. Mye stillere på vinteren</p> <p>Mange steder å handle lokal mat langs veien.</p> <p>Mange overnattingssteder: 9 hoteller i kommunen og 2 av dem er Norges eldste</p> <p>15–20.000 sengeplasser</p> <p>Mye natur, kultur og kulturhistorie: 165 lokaliteter med kulturminner</p> <p>Søkelys på Kulturminner – Fredet hus til filosof Ludvig Vitkeinstein</p> <p>Kultur – initiativ Muntherhus fra 1820 vittig plass fremover for kunst</p> <p>Strandsitjarmiljø (et miljø av personer som er opptatt av å gjøre strandsonen mer tilgjengelig).</p> <p>Reiselivet er kort vei inn i et lokalsamfunn og engasjerte har en tendens til å bli boende</p>	<p>Attraktivt</p> <p>Hotell og restaurant – alle mulighetene finnes i kommunen</p> <p>Mange tur -og fiskemuligheter</p> <p>Flott natur, fjord og fjell kan trekke my turisme om sommeren – kan tiltrekke seg folk</p> <p>Kan bli flinkere til å ha tilgang til fjorden</p> <p>Flere badeplasser</p> <p>Tiltak for å øke besøksattraktivitet</p> <p>Butikker – åpningstidene er gjerne lengre om sommeren</p> <p>Få ned cruisetraffikk</p> <p>Bygda er sterkt befolket og travel på sommeren, men ganske stille på vinteren. Kommunen kan jobbe med å gjøre det attraktivt på vinteren.</p>

<p>Kortidsengasjerte blir værende</p> <p>Stignet er en kjempe attraktivitet</p> <p>Utvidet parkeringstilbud ved starten av populære fotturer</p> <p>Skiturister er også en stor ting</p> <p>Verdensarven/nasjonalpark – grønne stillinger 5–6 stk (statlige stillinger)</p> <p>første prioritering i 2025</p> <p>8–10 guidede klatreturer – organiser topturer</p>	
--	--

<p>Bedriftsattraktivitet Luster</p>	
<p>Kommuneperspektivet</p>	<p>Innbyggerperspektivet</p>
<p>Midler fra kraftutbygging som kan stimulere næringslivsideer eller utviklinger</p> <p>Oppstartstiltak: Kommunen gir tiltak eller lån til bedrifter som ønsker å utvide eller trenger stønad eller lån. Lånet er rentefritt og har tilbud om avbetalingsfrihet i noen år.</p> <p>Rentefrie lån til utvidelser innen landbruk (20 % av kostnad, avgiftsfri i noen år)</p> <p>Det meste landbruk er i bruk og det er verdiskapende – der er mange unge der starter i landbruket (Gode støtteordninger til landbruk)</p> <p>Reguleringsareal og oppmerksomhet på Ras, flom etc.</p>	<p>Bra med penger pga mye penger i vannkraft</p> <p>Næringsfond er bra!</p> <p>Kommunen er positive til nystartede bedrifter.</p> <p>Kommunen har en del gode tiltak</p> <p>Tap til Sogndal på næring.</p> <p>Noen bedrifter etablerer seg i Luster pga mindre skatter i denne kommunen</p> <p>Kan være vanskelig å starte opp bedrift. Man må kjenne markedet sitt her i Luster</p>

Bedriftsattraktivitet Luster	
Byggeklare næringstomter må være på plass, men kan være en utfordring Nasjonalpark: 5–6 grønne (statlige) stillinger Reiseliv gir næring – 40–50 bedrifter der er knyttet til reiseliv Ingen klare rekrutteringstiltak på individnivå	Det er ledige næringstomter, fiber og rikelig med rimelig kraft. Fritid og natur er viktig for at folk skal flytte hit. (Ser potensiale for at bedrifter kan markedsføre fritid tydeligere, jfr. praksis i Sogndal) Byene blir større og i distriktene er man nærmere naturen. Mindre attraktivt for bedrifter: Hvis man ikke får hjelp kan det være vanskelig Arbeidskraft kan være vanskelig å skaffe Ryktebørsen kan drepe deg Tips til kommunen: Viktig å ikke forskjellsbehandle Ellers viktig med spennende jobber ute i distriktene

Hyllestad kommune

Bostedsattraktivitet Hyllestad	
Kommuneperspektiv	Innbyggerperspektiv
<p>Økonomiske tiltak rettet mot innbyggere: Starter nå med tilskudd til nye unge tilflyttere som er huskjøpere i kommunen. 10 % tilskudd av kjøpesum med maksimalt 250 000 kr.</p> <p>Ny idrettshall i 2019</p> <p>Ladepunkt for el-bilar ved dei offentlege arbeidsplassane i kommunen</p> <p>Etablerer ein hurtigladestasjon i kommunen i</p> <p>Tidleg ute med utlysingar og følge opp ungdom med røter til Hyllestad</p> <p>Legge til rette for å ta imot elevar, lærlingar i utplassering/praksis</p> <p>Vere aktivt ute å rekruttere, både via formelle kanalar, men og via nettverk.</p> <p>Invitere HIL til møte og treff med tilflyttarane for informasjon om dei ulike aktivitetane (fotball, trim, volleyball, friidrett)</p> <p>Halvårleg Internasjonal matfestival/buffet – årleg arrangement der lokale og tilflyttarar til å bidra med typiske rettar frå eige land.</p> <p>Involvere både tilflyttarar og lokale i planlegging og gjennomføring</p> <p>Kartlegge problem, vurdere å gjennomføre tiltak på vegar som er utsette for ekstremvær.</p> <p>Vi er en omstillingskommune: Får penger til å endre næring i kommunen pga tap av stillinger. I 6 år se på endring i samfunnet</p>	<p>Årsaker til at de har valgt å bo i kommunen:</p> <p>Gift med ei fra Hyllestad</p> <p>Oppvokst i kommunen og tog kjæresten med hjem (dagdrømte om hvordan livet kunne vært her)</p> <p>Har sletninger her</p> <p>Fikk fast jobb etter endt utdanning i kommunen</p> <p>Ønsket å komme nærmere familie da de fikk barn</p> <p>Positivt med å bo i Hyllestad</p> <p>Godt tilbud – Idrettshall, kino, teater, musikk og kulturskole</p> <p>Kulturtilbudet er bra – både unger og voksne får det de skal ha. (Alle småbarnsforeldre har behov for en arena utenom hjemmet).</p> <p>Liten bygd betyr at det er lett å bli kjent med folk. Trygt, forutsigbart, kjent – alle vet om hverandre.</p> <p>Ungene får det de trenger av tilbud.</p> <p>Uansett hvor du går så møter du folk</p> <p>Folk er mer imøtekommende her</p>

Bostedsattraktivitet Hyllestad	
Kommuneperspektiv	Innbyggerperspektiv
En konsulent som skal jobbe med omstilling er betalt av kommunen	Veldig fint å vær her, veldig fredelig, annen måte å leve på. Vil ikke bo i byen. Stress og altnulig.
Hvi har flere ledige stillinger som sykepleier, omsorgsarbeider	Natur betyr mye, kunne ikke bodd for urbant, må ha tilgang på naturen
Savner kvinner i kommunen, trenger flere kvinnedominerte stillinger	Fik 10% tilskudd på bolig – Men det var bare opp til 250 000 i tilskudd – andre ting som er viktigere, nemlig jobb.
Sentrumsutvikling – bevilget 2 mill fra fylkeskommune. Finne ut hvordan sentrum skal være gjennom innspill fra beboere	Jordmortilbud er bra
Satt av tid og område som skal utvikles i sentrum	Alle barna går på en skole.
Nærmeste vgs er i dale og så i hoyanger.	Barn må ta de venner de får, man blir ikke kresen
Hvis dale vgs legges ned må man bo på hybel for å gå på vgs	Mindre allergi og astma. Mer bakterier. Bedre immunforsvar for barn
Innflytteraften 31.10 – få innspill og inkludere nye innbyggere	En god miks av gammel og ung. I byen var vi bare unge sammen.
Alle innbyggere har billigere barnehage	Nok tilbud til for store og små (Jakt fiske – flust av muligheter for fritidsaktiviteter)
Unge flytter tilbake til Dale, men ikke til Hyllestad	Legekantoret er bra. (En utfordring er at det er stor utskiftning i legedekning. Men ikke er noe problem. Ingen menneskerett å ha samme lege over tid).
Kulturrådgiver opptatt av å inkludere alle nye innflyttere også de som ikke hadde bodd der før	Negativt med å bo i Hyllestad
Har ikke kontakt med unge som har flyttet fra bygden	Stor mangel på arbeidsplasser
Ordfører mener at det måtte balanseres hvem som hadde ansvar for hva, frivillige eller kommunen. Tok kommunen mye ansvar ble de private mindre til stede.	Må pendle ut for å finne interessant jobb
Kommunen jobber med identitet og hvordan andre ser på hyllestad	Det hjelper ikke at kommunen har tilskudd ved bygging av hus og reduserte barnehagepriser, når det ikke finnes arbeid.

Bostedsattraktivitet Hyllestad	
Kommuneperspektiv	Innbyggerperspektiv
<p>Det uttales at det aldri snakkes positivt om hyllestad i media</p> <p>Vanskelig å få til godt samarbeid rundt reiseliv.</p> <p>Aktørene jobber med reiseliv på deltid og det er lite reiseliv i kommunen</p>	<p>Ingen fastleger (En del dansker som er vikariater. Blir lett misforståelser, Allmennlege, ingen faste på lenge. Drar ofte videre etter en stund. Mange har sluttet pga dårlig organisering og struktur).</p> <p>Ikke noe spesielt godt mottatt. (Helt OK)</p> <p>Hverdagslig lavterksel tilbud i et sentrum hadde vært fint.</p> <p>Noe som var åpent ofte. (En pub/kro hadde vært fint, kaffested hadde vært fint)</p> <p>Savner yngre folk i etableringsfasen.</p> <p>Folk syntes vegene er for skumle. Mange sier at de ikke flytter hit pga kvalitet på veier</p> <p>Få utdannelsesmuligheter?</p> <p>Man må flytte bort for å utdanne seg, og da er Bergen nærmeste, de fleste trives der og blir værende.</p> <p>Hvis venner drar, så drar resten også</p> <p>Det er flere som vil ha jobb, men som ikke får jobb, noen ganger står jobber uansett pga kvalifikasjoner. For høy standard på stillinger</p> <p>Kommunen har heller ikke spesielt godt rykte som arbeidsgiver – med sin personalpolitikk.</p> <p>Lokale folk som ønsker å flytte hjem får ikke jobb selv om de er kvalifisert</p> <p>Kommunen må være mer proaktiv med tanke på lokal rekruttering.</p>

Bostedsattraktivitet Hyllestad	
Kommuneperspektiv	Innbyggerperspektiv
	<p>Det finnes innbyggere som ønsker å bidra, men som har behov for kompetanseheving. Kommunen kunne i større grad ha lagt til rette for dette.</p> <p>En del rare avgjørelser i kommunen som blir tatt uten at vi skjønner hvorfor</p> <p>Politikere som tar valg, eller sjefer som finner på nye føringer på sykeheimer (ansatte burde blitt mer inkludert)</p> <p>Nytt sentrum er viktig å få på plass!</p> <p>Savner transport (taxi, buss)</p> <p>Ungdomshus trengs, er for lite tilbud</p> <p>Idrett er bra, men hvis man ikke holder på med det så er det ikke så bra?</p> <p>Det skulle være lettere å få bygd hus selv</p> <p>Kunne man hatt flere administrativt ansatte i kommunen?</p> <p>Det er samarbeid mellom grendelag, men ikke mellom kommuner i området.</p> <p>Ildsjeler fikser mye, og engasjement blir opp til de som bor i bygden. Dette er sårbart!</p> <p>Er det noe som ikke fungerer – noe man kan gjøre bedre?</p> <p>Jobbe mot en kommunesammenslåing. Burde kanskje heller hatt litt mer dialog ut mot innbyggerne om verdien av å beholde kommunen.</p> <p>Hadde kommunen vært litt smartere da lokale søkte jobb – hadde de vært sikre på å beholde de innbyggerne de har.</p>

Bostedsattraktivitet Hyllestad	
Kommuneperspektiv	Innbyggerperspektiv
	<p>Jeg opplever at kommunen ikke tar vare på sine innbyggere.</p> <p>Ulogisk å rekruttere utenfra når det finnes arbeidskraft lokalt. Finnes til og ubesatte stillinger fordi de ikke vil ansette nyutdannede. (Eks. ung helsearbeider flytter hjem – men får ikke jobb fordi hen hadde for kort ansenitet).</p> <p>Finnes mye ressurser blant de utenfor arbeid som kommunen ikke satser på.</p> <p>Skaffe flere arbeidsplasser, det er det viktigste.</p> <p>Ellers viktig å ruste opp sentrumsområde i kommunen.</p> <p>Prøve å lære av andre kommuner om hvordan innbyggerne kan være stolte av stedet sitt. Gjøre det mer hjemmekoselig. (F.eks. ved å investere i gatelys og opplyst uteområde).</p> <p>Ikke satse på kunst, men på levende møteplasser.</p> <p>En ting som er viktig er at kommunen må få opp øynene for å ivareta innbyggerne sine. De kan gjøre mye for å holde på og ta vare på innbyggerne sine.</p> <p>være et løft.</p>

Besøksattraktivitet Hyllestad	
Kommuneperspektiv	Innbyggerperspektiv
<p>Delta i fokusgrupper vedkommande utpeika satsingsområder frå Hold Norge rent, per tida Havbruk, reiseliv og strategi</p> <p>Tidleg ute med utlysingar og følgje opp ungdom med røtter til Hyllestad</p> <p>Årleg oppruste/forbedre 5 km med kommunal veg etter prioritert plan (mål om å nå rundt på 15 år).</p> <p>For dårlig utviklet mener de selv</p> <p>Kan få til et samarbeid mellom private og offentlige</p> <p>Interesserte i reiseliv har 4 møter i året</p> <p>Pop up kafe i sommer – negativt resultat</p> <p>Private har utleie for gjester, men ellers lite i kommunen</p> <p>Eneste serveringssted er på hotellet</p>	<p>Naturen trekker folk flest hit</p> <p>Alle bygdene er langs sjøen og det er mye vannaktivitet</p> <p>Mange overnattingstjenester</p> <p>Lider under at vi ikke er en reiselivsdestinasjon eller er en gjennomfartsåre til bergen</p>

Bedriftsattraktivitet Hyllestad	
Kommuneperspektiv	Innbyggerperspektiv
<p>Etablere næringsapparat etter utfasing av HAFS Utvikling frå 2019</p> <p>Synte for at minst 50% ressurs er knytta opp til førstelineteneste for næringsutvikling</p> <p>Avsetje meir ressursar for å kunne følgje opp satsingsområder utover etablering-og småskalanæringar.</p> <p>Vere oppdatert på marknad. Tilby råd og bistand til etablerarar. Stimulere til utvikling innan nye og etablerte verksemder</p> <p>Prioritere utviklings- og investerstilskot til verksemder som satsar på heilårsaktivitet</p> <p>Arrangere møteplassar, næringslivstreff, delta på messer.</p> <p>Fokus på erfaringsutveksling og nyskaping</p> <p>Tilby aktuelle kurs og kompetansehevingstiltak, prioritere støtte til fellestiltak og prosjekt innan forskning.</p> <p>Delta i fokusgrupper vedkommande utpeika satsingsområder frå Hold Norge rent, per tida Havbruk, reiseliv og strategi</p> <p>Etablere godt samarbeid mellom Dale VGS, Høyanger VGS, HNR, lokal</p> <p>Engasjere lokalt næringsliv til å opprette språkpraksis, arbeidspraksis</p> <p>En person er i 100 % knyttet opp mot førstelinjetjensten i næringen i Hyllestad</p> <p>Ensidig bedriftsprofil</p> <p>Skipsverft går over fra bygging av skip til reparaasjoner</p> <p>Mistet 600–700 ansatte siste årene</p> <p>Havbruk – mindre i bruk enn tidligere</p> <p>Jordbruk – mindre i bruk enn tidligere</p>	<p>Billig leige av bygg</p> <p>Det finnes allerede nyetableringer innen havbruk og elektronikk.</p> <p>Kommunen kunne i større grad bygge opp under dette nettverket og videreutvikle dette. Her er det et stort potensial.</p> <p>Det kan også legges til rette for private initiativ fra innbyggere som vil starte opp noe selv. Gjelder han selv.</p> <p>Å ha kontor i disktriktsnorge kan gi lavere skatt og man kan sysselsette ungdommer med lavere utdanning.</p> <p>En del småbruk blir kjøpt opp av feriegjester, de bør bli brukt av unge som ønsker å etablere seg. Småbrukene bør brukes, ikke bare stå ubrukt.</p>

Bedriftsattraktivitet Hyllestad	
Satt av 2 million til å utvikle sentrum	<p>Bedriftsattraktivitet en del som starter selv vellykket</p> <p>Senter i Leirvik</p> <p>Kanskje avhengig av at private satser selv</p> <p>Usikker på hva kommunen skulle gjort selv</p> <p>Der mangler arbeidsplasser</p>

Modalen kommune

Bostedsattraktivitet Modalen	
Kommuneperspektivet	Innbyggerperspektivet
<p>Rekrutteringstiltak (økonomisk tilskudd m.m.) for sykepleiere:</p> <p>«Ungjobb» «Ungjobb» har til hensikt å gi de unge erfaring med arbeidslivet og en opplevelse av at det er mulig å tenke seg et yrkesliv i Modalen, samtidig som de bidrar til å avlaste ordinært tilsette i forbindelse med ferieavvikling</p> <p>Ulike tilskuddsordninger som har til hensikt å stimulere til økt bostedsbygging i Modalen: tilskudd til bygging av hus m.m,</p> <p>Skoleskyss: Skoleskyss fra kommunen til videregående.</p> <p>Buområde: Kommune vil sørge for at nye areal for bu- og arbeidsområde har både trygg lokalisering og trygge tilkomstvegar».</p> <p>Stipend til elever på videregående, mens de er ute av bygda</p> <p>'Leve hele livet' Satsningen kan også generere nye typer stillinger – særlig deltidsstillinger for utsatte grupper som kan gjennomføre 'nisje-oppgaver' Målgruppe, personer med psykisk uhelse eller funksjonsnedsettelse</p> <p>Felles-tun for eldre – et nytt forslag – som kan bidra til å frigjøre boliger til innflyttere</p> <p>FellesCenter (Byggeslottet)</p>	<p>Årsaken til at de har valgt å bo i kommunen:</p> <p>Fikk tilskudd til bolig, billig kommunalt lån gjør at man kommer inn boligmarkedet</p> <p>Godt jobbtillbud etter utdanning</p> <p>Viktig at begge har funnet jobb i kommunen</p> <p>Ble sammen med en fra kommune</p> <p>Bra ting med å bo i kommunen</p> <p>Mye hjelp a få: Billig -strøm, -bolig -barnehage</p> <p>Lite og godt miljø</p> <p>Trygt å oppdra barn her</p> <p>Barnehage, skole, nærbutikk</p> <p>Sportstilbud (ski, volleyball, fotball, jakt, tur og fiske- og turmuligheter er attraktive</p> <p>Kulturtilbud: bygdekino en gang i mnd., Modalsdagen, bibliotek, bowling, skyrkerom, basseng og sauna. Kristent miljø; konserter, basarer m.m for de 60+</p> <p>Veldig god og tett oppfølging i barnehage og skole</p>

Bostedsattraktivitet Modalen	
Kommuneperspektivet	Innbyggerperspektivet
	<p>God økonomi i kommunen- gjør det best i mange undersøkelser</p> <p>Korte avstander</p> <p>Flott natur, fjord og fjell</p> <p>Helsesøster og fysioterapeut</p> <p>Lett å få seg en jobb</p> <p>Imøtekommende folk i bygda</p> <p>Negativt med å bo i Modalen</p> <p>Ulempe med kollektivtrafikk – mye bil</p> <p>Dårlige veier</p> <p>Mange huse med enslige – aldrende befolkning</p> <p>Litt lite tilbud</p> <p>Fødes for få barn</p> <p>Savner egen fastlege</p> <p>Det må være jobb, ellers må du flytte</p> <p>Pendle ut til jobb</p> <p>Hvis kommune sammenslåing der pengene forfordeler denne – ville de trolig flytte</p>

Bostedsattraktivitet Modalen	
Kommuneperspektivet	Innbyggerperspektivet
	Dårlige legetilbud mange vikarer Mangler tilbud til unge Nærbutikk (dyrt og dårlig) stenger tidlig Mangler kjøpesenter Kun en helsesøster en dag i uken

Besøksattraktivitet Modalen	
Kommuneperspektivet	Innbyggerperspektivet
Satsing på landbruksbasert turisme Modalen med i et fylkeskommunalt etablerersenter – samarbeid mellom 17 kommuner. Formålet er å samle alle som driver med reiseliv i Modalen enten som levebrød eller hobby. Dette en del av INVEST Bergen?? Modalen er en tur-kommune – inngangen til Stølsheimen (DNT) Etablerte kommunale merkede turløyper – eks 'Slottet' Rik fiskeelv -sjø Bassenget og anlegget ellers ved Bryggeslottet (bowling, bibliotek ++), også mye besøkt fra nabokommuner	Attraktivt Flott natur, fjord og fjell kan trekke my turisme om sommeren – kan tiltrekke sig folk Mange tur -og fiskemuligheter Lakseelv (skal bygge op) Hotell og restaurant – alle mulighetene finnes i kommunen Kro med overnatting Fjordcruise- turistbåt guide ture i området Samfunnshus (brukes også av folk i nabokommunen)

Besøksattraktivitet Modalen	
<p>Reiselivssatsing felles sammenslutning i Vestland gjennom VisitBergen</p> <p>Daglig hurtigbåt fra Bergen (som snur i havna). 100.000 pers pr år – mulig ringvirkninger via vei?</p> <p>Låvebakeriet finansiert via kommunen.</p> <p>Det er satt av 1–5 mill. til lokal støtte fra kommunen – vanskelig å få brukt pga. for få aktører</p> <p>Kommer fra øremerkede midler via kraftproduksjon</p> <p>Sjøveien inn er attraktiv for småbåter – kafe og overnatting i havna + Marina</p> <p>Reiselivsaktør IModal AS</p>	<p>Tiltak for å øke besøksattraktivitet</p> <p>Butikkåpningstidene er gjerne lengre om sommeren.</p> <p>Hotell er stengt om vinteren. Samlet bidrar dette til at det kan være vanskelig å besøke kommunen utenom sommersesong.</p> <p>Campingplass (men kan utfordre landbruket)</p> <p>Fikse opp veiene</p>

Bedriftsattraktivitet Modalen	
Kommuneperspektivet	Innbyggerperspektivet
<p>Næringsfond: Modalen har et næringsfond som har til formål å «vere eit verkemiddel for næringslivet i kommune i arbeidet med å fremje og styrkje næringsaktivitet og sysselsetjing i kommunen» .</p> <p>Næringsfondet har også finansiert ulike samarbeidsprosjekter – eks. Vaksdal + Osterøy – lokalbutikker</p> <p>Samle IT- og kontorarbeidsplasser, aktører innenfor reiseliv og kommunale tjenester i et felles nærings- og tjenestesenter: “Næringsplanen løfter fram reiseliv som eit særskilt satsingsområde, medan planprogrammet til denne planen peiker på at kommuneplanen må legge til rette for vekstvilkår for IT-miljøet og kompetansearbeidsplassar. Slike arbeidsplassar krev gjerne lokalar med andre kvaliteter enn dei areala som ligg i planen i dag. Gjennom å samle IT- og kontorarbeidsplassar, aktørar innanfor reiseliv og kommunale tenester under same tak kan ein skape fleire gunstige effektar som kan gje utvikling i ønska retning. Ein slikt nærings- og tenestesenter kan saman med økonomiske verkemiddel bidra til at Modalen kan skape eit miljø for næringsetableringar som heile regionen kan ta del i”.</p> <p>Oppretthalde arbeidsplassar i landbruksnæring. Kommunen vil bistå med å oppretthalde arbeidsplassar i landbruksnæring, og stimulere til nyrekruttering.</p> <p>Arbeidsområde: Kommune vil sørge for at nye areal for bu- og arbeidsområde har både trygg lokalisering og trygge tilkomstvegar».</p> <p>Samarbeid på tvers av lokalbutikker (nærbutikker)</p> <p>Vedtatt datasenterstrategi febr. 2021 – bruke grønn energi – ikke vedtatt</p>	<p>Økonomisk støtte fra kommunen til nyoppstartede bedrifter</p> <p>Kommunen er veldig god til å hjelpe til</p> <p>Regnskapsprogram (UniMicro) som kommer fra Modalen</p> <p>Miljø der entreprenører støtter og hjelper hverandre</p> <p>Lite som kan gjøres bedre. Kommunen har også fått bygd flere utleiekontorer</p> <p>Få innbyggere, mindre attraktivt med bedrift i Modalen</p> <p>Kommunen er nesten for liten til at det vil lønne seg å etablere egen bedrift, men det kommer an på virksomheten</p>

Bedriftsattraktivitet Modalen	
Kommuneperspektivet	Innbyggerperspektivet
Egen tilskuddsordning til landbruk – øremerkede midler	
Nettopp ferdig felles næringsbygg for offentlig og privat virksomhet	
‘Arbeid for alle’ er en viktig satsning for å forhindre utenforskap. Målgruppe knyttet til lokal utfordring at en del unge menn ikke kommer i arbeid i tillegg mange uføre kvinner +50	
Satsningen ‘Leve hele livet’ kan også generere nye typer stillinger – særlig deltidsstillinger for utsatte grupper som kan gjennomføre ‘nisje-oppgaver’ Målgruppe, personer med psykisk uhelse eller funksjonsnedsettelse (Eks. hotellbransjen)	